

ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕ - 6

(ਛੇਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ)

(ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ)

ਪੜ੍ਹੋ ਸਾਰੇ ਵਧੇ ਸਾਰੇ

ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਉਪਰਾਲਾ

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ

ਐਡੀਸ਼ਨ : 2020-212,15,100 ਕਾਪੀਆਂ

All rights, including those of translation, reproduction and annotation etc., are reserved by the Punjab Government.

ਚਿਤਾਵਨੀ

1. ਕੋਈ ਵੀ ਏਜੰਸੀ-ਹੋਲਡਰ ਵਾਧੂ ਪੈਸੇ ਵਸੂਲਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਤੇ ਜਿਲਦਸਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। (ਏਜੰਸੀ-ਹੋਲਡਰਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ ਨੰ. 7 ਅਨੁਸਾਰ)
2. ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਛਪਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਜਾਲੂ/ਨਕਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ (ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ) ਦੀ ਛਪਾਈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਸਟਾਕ ਕਰਨਾ, ਜਮ੍ਹਾਂਬੋਰੀ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਆਦਿ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜੁਰਮ ਹੈ।

(ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਬੋਰਡ ਦੇ 'ਵਾਟਰ ਮਾਰਕ' ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਪਰ ਹੀ ਛਪਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।)

ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਉਪਰਾਲਾ

ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ, ਵਿੱਦਿਆ ਭਵਨ, ਫੇਜ਼-8, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ-160062 ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਪੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਜਲੰਧਰ ਦੁਆਰਾ ਛਾਪੀ ਗਈ।

ਮੁੱਖਬੰਧ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ-ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲੜੀ ਅਧੀਨ ਐੱਨ.ਸੀ.ਐੱਫ. 2005 ਅਤੇ ਪੀ.ਸੀ.ਐੱਫ. 2013 ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਥਲੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਛੇਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ (ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਜੀਵਨੀਆਂ, ਲੇਖ ਅਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਢੁਕਵੇਂ ਚਿੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਮੋਹਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਮਾਹਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਚੌਹਾਨ ਵੱਲੋਂ ਸਾਬਕਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਮਰੀਤਾ ਗਿੱਲ, ਉਪ-ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਮਾਹਰਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਡਾ. ਰਮਾ ਰਤਨ, ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਸੋਹਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਬੁੱਟਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਬਲਦੀਪ ਕੌਰ, ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਲੰਗੜੇਆ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਬੋਰਡ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਸ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਚੇਅਰਮੈਨ

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਪਾਠ-ਸੂਚੀ

ਲੜੀ ਨੰ :	ਪਾਠ	ਲੇਖਕ	ਪੰਨਾ
1. ਤਿਰੰਗਾ	ਕਵਿਤਾ	ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ	1
2. ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ	ਕਹਾਣੀ	ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ	4
3. ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ	ਲੇਖ	ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨਿਤਾਸ਼ਾ ਕੋਹਲੀ	7
4. ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ	ਕਵਿਤਾ	ਸ਼੍ਰੀ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਦੀਨ ਸ਼ਰਫ਼	10
5. ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ	ਕਹਾਣੀ	ਸ਼੍ਰੀ ਰਮੇਸ਼ ਭਾਰਤੀ	12
6. ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ	ਲੇਖ	ਪ੍ਰੋ. ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ	16
7. ਬਸੰਤ	ਕਵਿਤਾ	ਸ਼੍ਰੀ ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਕ	19
8. ਸਾਰਾ ਜੱਗ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾਂਦਾ	ਕਹਾਣੀ	ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨਿਤਾਸ਼ਾ ਕੋਹਲੀ	21
9. ਥਾਲ	ਲੇਖ	ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ	24
10. ਕੀੜੀ	ਕਵਿਤਾ	ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਰਜਾਰਾ	28
11. ਦਾਤੇ	ਕਹਾਣੀ	ਸ਼੍ਰੀ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ	30
12. ਪਹਿਲ	ਕਵਿਤਾ	ਸ. ਸ. ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ	34
13. ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	ਜੀਵਨੀ	ਡਾ. ਜੇ. ਐੱਸ. ਗਰੇਵਾਲ	36
14. ਆਲੋਕ ਮੁਖੀ, ਗੁਆਂਢੀ ਦੁਖੀ ! ਨਾ ਬਈ ਨਾ!	ਕਹਾਣੀ	ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਸ਼ਲ	39
15. ਤਿੰਨ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ	ਲੇਖ	ਸ਼੍ਰੀ ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੱਈਆ	41
16. ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ	ਕਵਿਤਾ	ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਹਕੀਰ	45
17. ਝੀਲ, ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ	ਕਹਾਣੀ	ਬੀਬੀ ਸੁਖਵੰਤ ਮਾਨ	48
18. ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ	ਲੇਖ	ਡਾ. ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੋਮਲ	52
19. ਤਿੰਨ ਸਵਾਲ	ਕਹਾਣੀ	ਲਿਓਂ ਤਾਲਸਤਾਏ	56
20. ਧਰਤੀ ਦਾ ਗੀਤ	ਕਵਿਤਾ	ਸ਼੍ਰੀ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ	60
21. ਪਿੰਡ ਇਉਂ ਬੋਲਦੈ	ਕਹਾਣੀ	ਡਾ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ	63
22. ਲੋਕ-ਨਾਇਕ ਦਾ ਚਲਾਣਾ	ਕਹਾਣੀ	ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ	66
23. ਹਾਕੀ ਖਿਡਾਰਨ: ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ	ਜੀਵਨੀ	ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਚੌਹਾਨ	69
24. ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲ	ਕਹਾਣੀ	ਕਰਨਲ ਜਸਬੀਰ ਭੁੱਲਰ	73
25. ਭਾਰਤ ਰਤਨ : ਡਾ. ਭੀਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਦਕਰ	ਜੀਵਨੀ	ਡਾ. ਹਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਕਲੇਰ	78
26. ਛੁੱਲਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ	ਕਵਿਤਾ	ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਰਾ ਸਿੰਘ ਚੰਨ	82

ਤਿਰੰਗਾ

ਝੰਡਿਆ ਤਿਰੰਗਿਆ ਨਿਰਾਲੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਏ।
ਸਾਰੇ ਦੇਸਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਏ।
ਇੱਕ-ਇੱਕ ਤਾਰ ਤੇਰੀ
ਜਾਪੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦੀ
ਮੁੱਲ ਹੈ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸਦਾ
ਲਹੂਆਂ ਨਾਲ਼ ਤੋਲਦੀ।
ਉੱਚਾ ਸਾਡਾ ਅੰਬਰਾਂ 'ਤੇ ਝੂਲਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਏ
ਝੰਡਿਆ ਤਿਰੰਗਿਆ ਨਿਰਾਲੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਏ।

ਸਾਵਾ ਰੰਗ ਤੇਰਾ ਦੱਸੇ
ਖੇਤੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ
ਪਹਿਨ ਬਾਣਾ ਕੇਸਰੀ
ਸ਼ਹੀਦ ਜਾਣ ਜੰਗ ਨੂੰ।
ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ ਤੇਰਾ ਸਾਡਾ ਸ਼ਾਂਤੀ-ਵਿਧਾਨ ਏ
ਝੰਡਿਆ ਤਿਰੰਗਿਆ ਨਿਰਾਲੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਏ।

ਤਿੰਨੇ ਰੰਗ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ
 ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ
 ਤੇਰੀ ਛਾਇਆ ਹੇਠ
 ਸਾਰੇ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਵੱਸਦੇ।
 ਚੱਕਰ ਅਸ਼ੋਕ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਏ
 ਝੰਡਿਆ ਤਿਰੰਗਿਆ ਨਿਰਾਲੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਏ।
 ਸਾਰੇ ਦੇਸਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਏ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਤਿਰੰਗੇ ਝੰਡੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੋ?
- (ਅ) ਤਿਰੰਗੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ 'ਸਾਵਾ' ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?
- (ੲ) ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਕਿਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ?
- (ਸ) ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ ਕਿਸ ਗੁਣ ਕਰਕੇ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ?
- (ਹ) ਅਸ਼ੋਕ-ਚੱਕਰ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ :

ਸਾਵਾ ਰੰਗ ਤੇਰਾ ਦੱਸੇ

.....

ਪਹਿਨ ਬਾਣਾ ਕੇਸਰੀ

.....

ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ ਤੇਰਾ ਸਾਡਾ

.....।

3. ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਤਿਰੰਗਾ	:	ਤਿੰਨ ਰੰਗ, ਤਿਰੰਗੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ
ਅਜ਼ਾਦੀ	:	ਖੁੱਲ੍ਹ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ
ਅੰਬਰ	:	ਅਕਾਸ਼, ਅਸਮਾਨ, ਗਗਨ, ਅਰਸ਼
ਨਿਰਾਲੀ	:	ਵੱਖਰੀ, ਵਿਲੱਖਣ
ਏਕਤਾ	:	ਏਕਾ, ਮੇਲ, ਇਕੱਠ
ਵਿਕਾਸ	:	ਵਾਧਾ, ਤਰੱਕੀ, ਉੱਨਤੀ
ਸਾਵਾ	:	ਹਰਾ, ਸਬਜ਼
ਬਾਣਾ	:	ਲਿਬਾਸ, ਪਹਿਰਾਵਾ

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ਼ ਮਿਲਾਓ:

ਅਜ਼ਾਦੀ :	ਵੱਖਰੀ
ਅੰਬਰ :	ਪਹਿਚਾਣ
ਬਾਣਾ :	ਤਰੱਕੀ
ਵਿਕਾਸ :	ਸੁਤੰਤਰਤਾ
ਨਿਰਾਲੀ :	ਅਸਮਾਨ

5. ਆਪਣੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਮਿਲ਼ ਕੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਗਾਓ।

6. ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਿਵਸ ਅਤੇ ਗਣਤੰਤਰਤਾ ਦਿਵਸ ਮੌਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਡ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਤਿਰੰਗੇ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ਼-ਨਾਲ਼ ਹੋਰ ਗੀਤ ਜਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਬੋਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੋ।

ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ

ਰਸੋਈ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਇਲਾਚੀ, ਸੌਂਫ, ਜਵੈਣ, ਅੰਬਚੂਰ ਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿਫਾਫ਼ਿਆਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮਈ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਆਇਆ, ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਇਲਾਚੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ। ਫੇਰ ਸੌਂਫ ਨੂੰ ਵੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ। ਫੇਰ ਸੌਂਫ ਨੂੰ ਵੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗੀ ਤੇ ਜਵੈਣ ਨੂੰ ਵੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗੀ, ਅੰਬਚੂਰ ਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਨੂੰ ਵੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਲਿਫਾਫ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਨੇੜੇ ਢੱਕਣ ਉੱਤੇ ਪੂਦਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਪੂਦਨੇ ਨੂੰ ਵੀ ਢੱਕਣ ਬੜਾ ਗਰਮ ਲੱਗਾ। ਪੂਦਨਾ ਢੱਕਣ ਉੱਤੇ ਉੱਤਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੋਲੀ ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ।

ਇਲਾਚੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਤਮ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਮੈਂ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਹਾਂ। ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਬੈਠੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਿੰਗੀ ਹਾਂ। ਸ਼ਰਬਤ ਬਣਾਓ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਓ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੰਗੀਆਂ-ਚੰਗੀਆਂ ਮਿਠਿਆਈਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।”

ਸੌਂਫ ਤੇ ਜਵੈਣ ਇਕੱਠੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ। ਜਵੈਣ ਨੇ ਸੌਂਫ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਦੇਖ ਭੈਣੇ, ਅੱਜ ਇਲਾਚੀ ਨੂੰ ਕੀ ਗਰਮੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਏ? ਕਹਿੰਦੀ ਏ ਅਸੀਂ ਇਹਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਬੈਠੀਏ, ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਚਲੀਆਂ ਜਾਈਏ। ਵੱਡੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ! ਜਦੋਂ ਢਿੱਡ-ਪੀੜ ਹੋਵੇ, ਉਦੋਂ ਇਲਾਚੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ। ਸਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਨੇ ਜੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਕੀਮਾਂ, ਵੈਦਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਗੁਣ ਪੁੱਛ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੇ।”

ਸੌਂਫ ਬੋਲੀ, “ਤੂੰ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦੀ ਏਂ ਭੈਣੇ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਕੋਲੋਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਵਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਸੱਚ ਦੱਸੇਗਾ। ਇਲਾਚੀ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਸਮਝਦੀ ਏ। ਹੋਵੇਗੀ ਆਪਣੇ ਘਰ! ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਔਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹਾਂ? ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਮਿੱਠੀ ਬਣ ਕੇ ਤਾਂ ਦੱਸੋ! ਸੁੰਘਣ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਚੰਗੀ ਏ ਪਰ ਸੁੰਘਣ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਮੰਦੀ ਆਂ! ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਵੈਦਾਂ, ਹਕੀਮਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ!”

ਅੰਬਚੂਰ ਨੂੰ ਇਲਾਚੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੌੜੀ ਲੱਗੀ। ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੀ ਵਰਗੀ ਖਟਿਆਈ ਨਾ ਇਲਾਚੀ ਵਿੱਚ ਏ ਤੇ ਨਾ ਸੌਂਫ ਜਾਂ ਜਵੈਣ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੀ ਖਟਿਆਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਖਾਣੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ।”

ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਬੜੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਪਰਦੇਸ਼ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਬੜੀ ਠੰਢ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਨੇ ਬੜੇ ਲਾਲ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਅੰਬਚੂਰ ਨੇ ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਏ। ਖਟਿਆਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਖਾਣੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ। ਮੇਰੀ ਖਟਿਆਈ ਕਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਏ। ਪੂਦਨੇ ਦੀ ਚਟਣੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ।”

ਪੂਦਨੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਦੀ ਗੱਲ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਪੂਦਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸਸਤਾ ਹਾਂ ਪਰ ਸਿਆਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਾਂ। ਇਲਾਚੀ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗਿਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਏਡੀ ਉੱਤਮ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਬੈਠਿਆਂ ਨੱਕ-ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਚਟਣੀ ਲਈ ਮੈਂ ਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣਾ ਦੋਵੇਂ ਚਾਹੀਦੇ ਹਾਂ, ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੋਲੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਚੰਗੇ ਹਨ।”

ਪੂਦਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਇਲਾਚੀ, ਜਵੈਣ, ਅੰਬਚੂਰ, ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸੁਣੀ। ਪੂਦਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸਿਆਣੀ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਇਲਾਚੀ, ਸੌਂਫ ਤੇ ਜਵੈਣ, ਅੰਬਚੂਰ ਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣੇ ਨੂੰ ਪੂਦਨੇ ਦਾ ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਅਸਲੀ ਸਾਥੀ ਬਣਨਗੇ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਰਲ ਕੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਗਰਮੀ ਘਟ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਬੱਦਲ ਵੀ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਇਲਾਚੀ, ਜਵੈਣ, ਅੰਬਚੂਰ ਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣਾ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਲਿਫਾਫ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿੱਠੀ ਨੀਂਦਰੇ ਸੌਂ ਗਏ। ਪੂਦਨਾ ਵੀ ਢਕਣੇ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਲੇਟ ਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਨੀਂਦਰ ਨਾ ਆਈ। ਉਹ ਰਾਤ ਪੈਣ ਤੱਕ ਜਾਗਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰਸੋਈ ਦੀ ਬਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਚਮਕਦੇ ਤਾਰੇ ਤੱਕਦਾ ਰਿਹਾ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਰਸੋਈ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਦੇ ਲਿਫਾਫ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਈਆਂ ਸਨ?
- (ਅ) ਇਲਾਚੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਘੁਮੰਡ ਸੀ?
- (ੲ) ਸੌਂਫ ਤੇ ਜਵੈਣ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ?
- (ਸ) ਅੰਬਚੂਰ ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ?
- (ਹ) ਅਨਾਰਦਾਣਾ ਕਿਹੜੇ ਦੇਸ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
- (ਕ) ਪੂਦਨੇ ਦਾ ਇਲਾਚੀ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ?
- (ਖ) ਪੂਦਨੇ ਨੇ ਕੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੂਦਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕੀ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਰਸੋਈ, ਅਲਮਾਰੀ, ਮਿਠਿਆਈ, ਸ਼ਬਰਤ, ਅਸਮਾਨ

3. ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

- ਬੇਲੀ : ਮਿੱਤਰ, ਦੋਸਤ
- ਉੱਤਮ : ਵਧੀਆ, ਚੰਗਾ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ
- ਵਚਨ : ਵਾਇਦਾ, ਇਕਰਾਰ, ਕੌਲ, ਪ੍ਰਣ
- ਇਤਬਾਰ : ਯਕੀਨ, ਭਰੋਸਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ
- ਇਨਸਾਫ਼ : ਨਿਆਂ, ਸੱਚ-ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ
- ਵੈਦ-ਹਕੀਮ : ਆਯੁਰਵੈਦਿਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ
- ਪੂਦਨਾ : ਪੁਦੀਨਾ

4. ਸਹੀ/ਗਲਤ ਚੁਣੋ

- (ੳ) ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਇਲਾਚੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਰਮੀ ਲੱਗੀ।
- (ਅ) ਪੂਦਨੇ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਬੜਾ ਠੰਢਾ ਲੱਗਾ।
- (ੲ) ਸੌਂਫ ਤੇ ਜਵੈਣ ਇੱਕਠੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ।

ਵਿਆਕਰਨ

ਰਸੋਈ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਇਲਾਚੀ, ਸੌਂਫ, ਜਵੈਣ, ਅੰਬਚੂਰ ਅਤੇ ਅਨਾਰਦਾਣਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਿਫਾਫਿਆਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਨਾਂਵ - ਇਸ ਵਾਕ ਵਿੱਚ **ਰੰਗੀਨ** ਸ਼ਬਦ ਕੁਝ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੀਵ, ਥਾਂ, ਵਸਤੂ, ਹਾਲਤ, ਗੁਣ, ਭਾਵ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਂਵ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

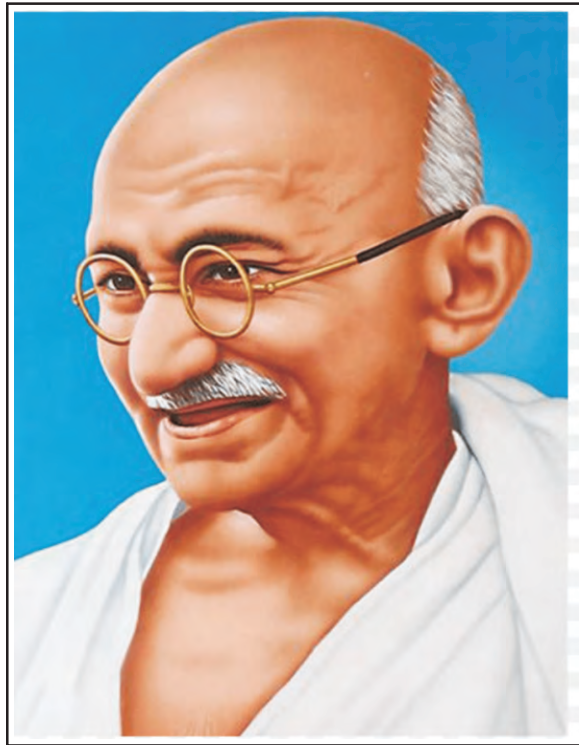
- (1) ਆਮ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਜਾਤੀਵਾਚਕ ਨਾਂਵ
- (2) ਖਾਸ ਨਾਂਵ
- (3) ਪਦਾਰਥਵਾਚਕ ਨਾਂਵ
- (4) ਇਕੱਠਵਾਚਕ ਨਾਂਵ
- (5) ਭਾਵਵਾਚਕ ਨਾਂਵ

ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਰ ਨਾਂਵ ਚੁਣੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਸਮੇਂ ਸੌਂਫ, ਜਵੈਣ, ਪੁਦੀਨਾ, ਇਲਾਚੀ ਆਦਿ ਵਿਖਾ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰੋ।

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ

ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਮੋਹਨਦਾਸ ਕਰਮਚੰਦ ਗਾਂਧੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 2 ਅਕਤੂਬਰ, 1869 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਪੋਰਬੰਦਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ, ਭਾਰਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਦੇਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਬੜੇ ਉੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਹਿਣੀ ਤੇ ਕਰਨੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸਭ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਸਮਾਨ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਬਾਰੇ, ਕਿਸੇ ਜਾਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਚਾਈ ਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਚੁਣਿਆ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਇਸ ਹੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ। ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਬਣੇ। ਸਾਰਾ ਦੇਸ ਅੱਜ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਜਦੋਂ ਛੋਟੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ' ਨਾਟਕ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ। ਰਾਜਾ ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਸੀਬਤ ਭਰੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੀ ਲਿਆ ਸੀ। ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ ਨੇ ਸੱਤਿਆਵਾਦੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ ਵਰਗੇ ਸੱਤਿਆਵਾਦੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ। ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ ਦੀ ਸਚਾਈ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਸ੍ਰੋਤ ਬਣੀ। ਇਸ ਸਚਾਈ ਦਾ ਲੜ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਫੜੀ ਰੱਖਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚ ਹੀ ਰੱਬ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਸਰਵਣ ਦੀ ਪਿਤਰੀ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਸਰਵਣ ਇੱਕ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਿਰਧ ਨੇਤਰਹੀਣ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਸਰਵਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਹਿੰਗੀ ਬਣਵਾਈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਵਹਿੰਗੀ ਵਿੱਚ

ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਧਰਮ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਤ ਸੀ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਪਰਖਣ ਲਈ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਗਲਤ ਲਿਖਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਹਿਪਾਠੀ ਦੇ ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਠੀਕ ਕਰ ਲੈਣ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਕਲ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਨਕਲ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਧੋਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਪੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਵਚਨ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਮਾਸ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸੇਵਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਚਨ ਤੋਂ ਥਿੜਕੇ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਵੀ ਕਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਮਾਸ ਦਾ ਸੇਵਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਤਿੰਨ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਬਾਂਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਬਾਂਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਬਾਂਦਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਬੁਰਾ ਨਾ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਬੁਰਿਆਈ ਨਾ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਬਾਂਦਰ ਬੁਰਿਆਈ ਨਾ ਸੁਣਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੀ ਸਨ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਭਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਸੁਣਨ, ਦੇਖਣ ਜਾਂ ਬੋਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਚੁਣਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤੇ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤਾਂ ਵਰਤਣ ਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲਾਇਆ। ਆਪਣੇ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ, ਨਿਰਸ਼ਰਾਬ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਪਿਤਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਹਿੰਸਾਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਨਮ ਮਿਤੀ, 2 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵੱਲੋਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਅਹਿੰਸਾ-ਦਿਵਸ' ਵਜੋਂ ਮਨਾਉਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰਾ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ?
- (ਅ) ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਮਾਰਗ ਚੁਣਿਆ?
- (ੲ) ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਨਾਟਕ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਉਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਕਿਹੋ-ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਸੀ?
- (ਸ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਸਰਵਣ ਦੀ ਪਿਤਰੀ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ?
- (ਹ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਨਕਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ?

- (ਕ) ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ?
- (ਖ) ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬਾਂਦਰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਬੜੇ ਤੇ ਸਨ।
- (ਅ) ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚ ਹੀ ਹੈ।
- (ੲ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਮੰਨਦੇ ਸਨ।
- (ਸ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਸਨ।
- (ਹ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਦਾ ਮਾਰਗ ਚੁਣਿਆ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਅਹਿੰਸਾ, ਮੁਸੀਬਤ, ਗ਼ੁਲਾਮ, ਵਹਿੰਗੀ, ਸਹਿਪਾਠੀ, ਅਧਿਆਪਕ

4. ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ :

- ਹਿੰਸਾ - ਅਹਿੰਸਾ
- ਸ਼੍ਰਾਰਥ - ਨਿਰਸ਼੍ਰਾਰਥ
- ਵਿਦੇਸ਼ੀ - ਦੇਸੀ

ਵਿਆਕਰਨ

ਆਮ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਜਾਤੀ ਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦੀ ਹਰ ਇੱਕ ਵਸਤੂ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਉਦਾਹਰਨ ਵੇਖੋ :

ਆਮ ਨਾਂਵ	ਖ਼ਾਸ ਨਾਂਵ
ਦੇਸ	- ਭਾਰਤ, ਇੰਗਲੈਂਡ
ਨਾਟਕ	- ਹਰੀਸ਼ਚੰਦਰ ਦਾ ਨਾਟਕ
ਬਾਂਦਰ	- ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬਾਂਦਰ
ਮਾਰਗ	- ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਮਾਰਗ
ਰਾਸ਼ਟਰ	- ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ
ਜਨਮ-ਸਥਾਨ	- ਪੋਰਬੰਦਰ (ਗੁਜਰਾਤ)

ਉੱਪਰ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦੇਸ, ਨਾਟਕ, ਬਾਂਦਰ, ਮਾਰਗ, ਵਸਤਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਆਮ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਜਾਤੀ ਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਖ਼ਾਸ ਨਾਂਵ ਹਨ। ਖ਼ਾਸ ਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਜੀਵ, ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਸਥਾਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- ‘ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ’ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਆਮ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਨਾਂਵ ਚੁਣੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ 'ਚ ਹਿੰਸਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਹਿਮ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ

ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।
ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲਾਂ ਅੰਦਰ, ਫੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ

ਰਲ-ਮਿਲ ਬਾਗੀਂ ਪੀਘਾਂ ਝੂਟਣ, ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਗਰ ਵੇਲਾਂ।
ਜੋਸ਼ ਜਵਾਨੀ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰੇ, ਲਿਸ਼ਕਣ ਹਾਰ-ਹਮੇਲਾਂ।

ਪਹਿਨਣ ਹੀਰ-ਮੋਤੀ, ਮੁੱਖ ਮਤਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।
ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।

ਜੁੜ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤਿੰਵਣਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਚਰਖੇ ਬੈਠ ਘੁਕਾਵਣ।
ਨਾਜ਼ਕ ਬਾਂਹ ਹੁਲਾਰ ਪਿਆਰੀ, ਤੰਦ ਤਰੱਕਲੇ ਪਾਵਣ।

ਸੀਨੇ ਅੱਗਾਂ ਲਾਵਣ, ਹੋਠ ਉਨਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।
ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।

ਮੌਜ ਲਾਈ ਦਰਿਆਵਾਂ ਸੋਹਣੀ, ਬਾਗ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਫਲਦੇ।
'ਸ਼ਰਫ' ਪੰਜਾਬੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ, ਠੁਕਮ-ਠੁਮਕ ਪਏ ਚੱਲਦੇ।

ਸਤਲੁਜ, ਰਾਵੀ, ਜਿਹਲਮ, ਅਟਕ, ਚਨਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।
ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਹੀਓ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਕਵੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੁਹੱਪਣ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਿਸ ਫੁੱਲ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ?
- (ਅ) ਕਵੀ ਨੇ ਪੀਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕੀਤੀ ਹੈ?
- (ੲ) ਤਿੰਵਣ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਕੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ?
- (ਸ) 'ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ' ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।
- (ਹ) ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।

2. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਨਾਗਰ	:	ਉੱਤਮ, ਸੁੰਦਰ, ਨਿਪੁੰਨ, ਚਤਰ
ਹਮੇਲ	:	ਔਰਤ ਦੇ ਗਲ 'ਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਗਹਿਣੇ ਦੀ ਕਿਸਮ ਚੰਨ, ਚੰਦਰਮਾ
ਮਤਾਬ	:	ਚੰਨ, ਚੰਦਰਮਾ
ਉਨਾਬ	:	ਇਕ ਰੁੱਖ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬੋਰ ਵਰਗਾ ਫਲ, ਉਨਾਬੀ ਰੰਗ ਵਰਗਾ ਕਾਲੀ ਭਾਗ ਮਾਰਦਾ ਲਾਲ ਰੰਗ
ਤਿੰਵਣ	:	ਕੱਤਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ
ਨਾਜ਼ਕ	:	ਕੋਮਲ, ਮੁਲਾਇਮ, ਮਲੂਕ
ਤਰੱਕਲਾ	:	ਚਰਖੇ ਦੀ ਲੰਮੀ ਸੀਖ
ਠੁਮਕ-ਠੁਮਕ	:	ਨਖਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰਨਾ

3. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰੋ।

ਵਿਆਕਰਨ

ਜਾਤੀਵਾਚਕ ਨਾਂਵ : ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਤੀਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਇਕੱਠ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ, ਉਹ ਇਕੱਠਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ :- ਫੌਜ, ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਜਥਾ, ਡਾਰ, ਵੱਗ ਆਦਿ।

- ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਵਸਤੂਵਾਚਕ ਅਤੇ ਇਕੱਠਵਾਚਕ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਲਿਫਾਫੇ

ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੋਰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰਦੀਪ, ਮਨਜੀਤ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਕੂਲ ਵੱਲ ਨੱਠੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਡਾਂਗ ਚੁੱਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਦੌੜਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਮਗਰ ਭੱਜਦਿਆਂ ਵਿਚਾਰੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਰੁਕ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲਣ ਲੱਗਿਆ, “ਠਹਿਰ ਤਾਂ ਜਾਓ, ਸ਼ੈਤਾਨੋ! ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਓ ਸਹੀ, ਗਿੱਟੇ ਨਾ ਸੇਕ ਦਿਆਂ ਤਾਂ!”

ਬੇਬੇ ਕਰਤਾਰੀ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕਿਉਂ ਐਵੇਂ ਸ਼ੂਕਦਾ ਪਿਆ ਏਂ? ਆਹ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਏ, ਐਵੇਂ ਨਿਆਣਿਆਂ ਮਗਰ ਭੱਜਣ ਦੀ?”

ਬਾਬਾ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ.... “ਕਰਤਾਰੀਏ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਘਰੋਂ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਸਪੂਤਾਂ ਨੂੰ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀ ਖੇਹ-ਸੁਆਹ ਚੁਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਐ।”

ਬੇਬੇ ਨੇ ਰੋਕਿਆ, “ਬਹੁਤਾ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰ, ਕੱਚੀ ਬੁੱਧ ਐ ਇਹਨਾਂ ਦੀ। ਆਪੇ ਸਮਝ ਜਾਣਗੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ।”

ਪਰ ਬਾਬੇ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਕਿੱਥੇ ਠੰਢਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਹ ਡਾਂਦ ਖੜਤਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਪੋਤਿਆਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ-ਮਗਰ ਸਕੂਲ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਸਟਾਫ਼-ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਕਾਪੀਆਂ ਚੈੱਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਕੇ ਏਨਾ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲ ਰਹੀ। ਬਾਬਾ ਡਾਂਗ ਚੁੱਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਗੁਰਦੀਪ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰੋਕੋ.....” ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਗਰਜ ਕੇ ਬੋਲੇ, “ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਇਹ ਨਿਆਣੇ ਬਾਹਰ ਕੀ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਐ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਗੇ।”

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੁਰਸੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ..... “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਲਈ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਗਈ ਏ।”

ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲੇ, “ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਮੋਮਜਾਮੇ ਦੇ ਲਿਫਾਫੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਭਲਾ ਇਹਦੀ ਕੀ ਲੋੜ, ਲਿਫਾਫੇ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।”

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੈਠਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤੈ.... ਇਹ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਲਿਫਾਫੇ ਸਾਰੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾ ਗਲ਼ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੜਦੇ ਹਨ। ਉੱਡ ਕੇ ਇਹ ਨਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਲੀਆ ਦਾ ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਭ ਪਾਸੇ ਸੜ੍ਹਾਂਦ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।”

“ਓ-ਹੋ, ਹੁਣ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਬੰਦ ਕਿਉਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ?” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ। ਫਿਰ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਬੋਲੀ ਦੇਰ ਰੁਕ ਕੇ ਬੋਲੇ..... “ਹਾਂ ਚੇਤੇ ਆਈ ਗੱਲ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ

ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ..... ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਕੀੜੀ ਦੀ ਚਾਲ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਖਾਲ਼ ਵਿੱਚ ਮੋਮਜਾਮੇ ਦੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਫਸੇ ਪਏ ਸਨ। ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਤੁਰਿਆ।”

“ਬਾਬਾ ਜੀ, ਇਹ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਖਾ ਕੇ ਕਈ ਡੰਗਰ ਵੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ”, ਗੁਰਦੀਪ ਬੋਲਿਆ।

“ਹੈਂ! ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੈ?”, ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ।

“ਗੁਰਦੀਪ ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਏ ਬਾਬਾ ਜੀ! ਲੋਕੀਂ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ, ਕੱਚ, ਬਲੇਡ, ਸੂਈਆਂ, ਪਿੰਨ ਆਦਿ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਡੰਗਰ ਭੋਜਨ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਇਹ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੱਚ ਦੇ ਬਲੇਡ ਵਰਗੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਭੋਜਨ-ਨਲੀ ਵਿੱਚ ਅਟਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਡੰਗਰ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।”

“ਫੇਰ ਤਾਂ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਅੱਗ ਲਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਪਰ ਅੱਗ ਲਾਉਣੀ ਵੀ ਤਾਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੌਲੀਥੀਨ ਅੰਦਰ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬਲਨ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਸਿਹਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹਨ।” ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

“ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬ ਦਿਓ ਜਾਂ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੁੱਟ ਦਿਓ”, ਬਾਬਾ ਜੀ ਖਿੜ ਕੇ ਬੋਲੇ।

“ਜ਼ਮੀਨ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬ ਦਿਆਂਗੇ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਘਟ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗਲ਼ਦੇ ਤਾਂ ਹੋ ਨਹੀਂ। ਵਹਿੰਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿਆਂਗੇ ਤਾਂ ਮੱਛੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਜੀਵ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲ਼ ਕੇ ਮਾਰ ਜਾਣਗੇ।” ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

“ਤਾਂ ਤੇ ਇਹ ਕਦੇ ਮੁੱਕਣ 'ਚ ਈ ਨਹੀਂ ਆਉਣੇ” ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਬਣੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਜਾਂ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਥੈਲੇ ਵਰਤੇ ਜਾਣ।” ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਪਰ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੱਟ ਦਿੰਦੇ, ਬੰਦ ਹੀ ਕਰ ਦਿਓ ਬਣਾਉਣੇ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਬੋਲੇ।

“ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਪਹਾੜੀ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉੱਤੇ ਰੋਕ ਲਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਰਹੀ ਹੈ।”

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ।

“ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪੋਤੇ ਬੜਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਐ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਮੱਤ ਹੀ ਮਾਰੀ ਗਈ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ-ਸਮਝੇ ਮੈਂ ਏਨਾ ਗੁੱਸਾ ਕੀਤਾ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ 'ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੋਤਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਝਲਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪੋਤਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਅਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਸਕੂਲ ਦੇ ਗੇਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ, ਕਈ ਹੋਰ ਬੱਚੇ ਮੌਮੀ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਭਰੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਸੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਘਸੀਟਦੇ ਗੇਟ ਕੋਲ਼ ਆ ਖੜ੍ਹੇ। ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਚਨਚੇਤੀ ਨਿਕਲ਼ਿਆ, “ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਮੁੰਡਿਓ, ਆਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਮੱਲ ਮਾਰੀ ਐ, ਅੱਜ” ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ ਉਹ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੀ ਕਰਨ ਗਏ ਸਨ?
- (ਅ) ਮੋਮਜਾਮੇ ਦੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ?
- (ੲ) ਘਰ ਦਾ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ?
- (ਸ) ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ?
- (ਹ) ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਲਿਆ ਰਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ?
- (ਕ) ਪਲਾਸਟਿਕ ਜਾਂ ਮੋਮਜਾਮੇ ਦੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਸਕੂਲ, ਵਾਤਾਵਰਨ, ਮੋਮਜਾਮੇ, ਖ਼ਤਰਨਾਕ, ਬੈਚੇਨ, ਹਿੰਮਤ

3. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਸਪੂਤ	:	ਚੰਗਾ ਪੁੱਤਰ, ਆਗਿਆਕਾਰ ਪੁੱਤਰ
ਦੂਸ਼ਿਤ	:	ਮੈਲਾ, ਮਲੀਨ
ਸ਼ਕਤੀ	:	ਤਾਕਤ
ਹਾਨੀਕਾਰਕ	:	ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ, ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ
ਉਪਜਾਊ	:	ਜਿਸ ਥਾਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਬਹੁਤ ਹੋਵੇ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ :

- (ੳ) “ਕਿਉਂ ਐਵੇਂ ਸ਼ੁਕਦਾ ਪਿਆ ਏਂ? ਆਹ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਏ ਐਵੇਂ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਭੱਜਣ ਦੀ?”
- (ਅ) “ਸ਼ੈਤਾਨੋ! ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਓ ਸਹੀ, ਗਿੱਟੇ ਨਾ ਸੇਕ ਦਿਆਂ ਤਾਂ!”
- (ੲ) “ਪਰ ਅੱਗ ਲਾਉਣੀ ਵੀ ਤਾਂ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੌਲੀਥੀਨ ਅੰਦਰ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।”

4. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਦੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਸਾਰੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- (ਅ) ਪੌਲੀਥੀਨ ਅੰਦਰ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- (ੲ) ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਦੱਬਣ ਨਾਲ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਘੱਟ ਜਾਵੇਗੀ।

ਵਿਆਕਰਨ :

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਿਹੜੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਂਵ ਹਨ :

ਪਿੰਡ, ਸਕੂਲ, ਮਨਜੀਤ, ਸੰਤੋਖ, ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ, ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ, ਸਰਕਾਰ, ਬਾਬਾ ਜੀ

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲ਼ੀ ਹੋਰ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਢੁਕਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ

ਬੂੜੇ ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਬਾਲਕ ਗਊਆਂ ਚਰਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਬਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਵਾਗੀਆਂ ਵਾਂਗ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਤਕਾਲਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਵੱਗ ਨੂੰ ਹਿੱਕ ਕੇ ਘਰ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਬੂੜਾ ਬੜਾ ਸੁਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਬਾਲਕ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਡੂੰਘੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਗਊਆਂ ਚਰਾਉਂਦੇ-ਚਰਾਉਂਦੇ ਨੇ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਧਿਆਨ ਬੈਠਿਆਂ ਵੇਖਿਆ। ਗਊਆਂ ਚਰਾਉਂਦਾ ਘੜੀ-ਮੁੜੀ ਉੱਧਰ ਫੇਰਾ ਮਾਰਦਾ ਤੇ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਇੱਕ ਮਹਾਤਮਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਡੋਲ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਅਨੋਖਾ ਨੂਰ ਹੈ।

ਬੂੜੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਖਿਆਲ ਆਇਆ। ਉਹ ਨੇੜੇ ਹੀ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਟਿੰਡ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਲਿਆਇਆ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਾਫ਼ ਟਿੰਡ ਵਿੱਚ ਗਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਚੋ ਲਿਆਇਆ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਟਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਚਰਨੀਂ ਢਹਿ ਪਿਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, “ਹੇ ਬਾਲਕ! ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਬੜਾ ਉਦਾਸ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਬੂੜਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।”

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਤੂੰ ਤੇ ਅਜੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਾਲਕ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਏਨੀਆਂ ਵੱਡਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਇਹੋ-ਜਿਹਾ ਡਰ ਪਾਇਆ ਹੈ?”

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੂੜੇ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਗੁਰੂ ਜੀ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਅੱਗ ਬਾਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਛੋਟੀਆਂ ਲੱਕੜੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਵੱਡੀਆਂ। ਮੈਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਬਲੀਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛੋਟੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਹੀ ਨਾ ਮਰ ਜਾਵਾਂ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਨੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਮਨ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਘਾਅ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਦਲ ਆਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਦੇ ਖਾਣ ਲਈ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਚੀ-ਪੱਕੀ ਸਾਰੀ ਫਸਲ ਵੱਢ ਲਈ। ਸਾਰੇ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਡਾਢਿਆਂ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਜੇ ਜਮ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਲੈਣ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਸੋ, ਇਹ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਐਸਾ ਕੰਮ ਕਰਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਉੱਚੇ ਦਿਸੇ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਵੋ।”

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹੇ ਬਾਲਕ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੁੱਢਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਾਲ ਏਂ। ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ?” “ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਬੂੜਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।” ਬਾਲਕ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਤੂੰ ਬੂੜਾ ਨਹੀਂ, ਬੁੱਢਾ ਹੈ। ਹੇ ਬੁੱਢੇ ਬਾਲਕ! ਤੈਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਉੱਚੇ ਕੰਮ ਸੌਂਪੇ ਨੇ। ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।”

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ’ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹੋਏ। ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਤੱਕ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਡਿਓੜੀ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਪਰਿਕਰਮਾ ਵਿੱਚ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ਾਮਣੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਬੇਰੀ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਛੇਵੀਂ ਤੱਕ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ-ਵਿੱਦਿਆ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸਿਖਾਈ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ।

ਆਪ ਬੜੀ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਅਸੀਸ ਲਵੋ।” ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੁੱਧ, ਮੱਖਣ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ਼ ਲਈਆਂ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ਼ ਕੁਝ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਰਥ ਵਿੱਚ ਮਾਨ-ਸ਼ੋਕਤ ਨਾਲ਼ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਧੂੜ ਉੱਡਦੀ ਵੇਖ ਤੇ ਉਹ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੌਣ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰਥ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬੋਲੇ, “ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਭਾਜੜ ਪਈ ਹੈ?” ਮਾਤਾ ਜੀ ਖ਼ਾਲੀ ਝੋਲੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਗਏ।

ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਸੁਣਾਈ। ਉਹ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਅਸੀਸ ਲੈਣਾ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਈਦਾ। ਮੱਖਣ, ਲੱਸੀ ਦੀ ਮਟਕੀ ਸਿਰ ’ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ਼ ਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਮੰਗੀਦਾ ਹੈ।”

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਹੱਥੀਂ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕ ਕੇ ਮੱਖਣ ਕੱਢਿਆ। ਮਿੱਸੇ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਪਕਾਏ। ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸਿਰ ’ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਤੁਰ ਪਏ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਰਸਤਾ ਅਰਦਾਸਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਦਰ ਨਾਲ਼ ਬਿਠਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੱਥੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਭੋਜਨ ਛਕਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਬੁੱਝ ਲਈ। ਉਹ ਇੱਕ ਗੰਢਾ ਲੈ ਕੇ ਮੁੱਕੀ ਮਾਰ ਕੇ ਭੰਨ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਤੇਰੇ ਘਰ ਇਹੋ-ਜਿਹਾ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮ ਲਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਭੰਨੇਗਾ।” ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਪਰਤ ਆਏ।

ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪਹਿਲਾ ਗ੍ਰੰਥੀ ਥਾਪਿਆ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਸਵਾ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਿੰਡ ਰਾਮਦਾਸ ਵਿੱਚ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਸਸਕਾਰ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ’ਤੇ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ‘ਸੱਚਖੰਡ’ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਬੂੜੇ ਨਾਂ ਦਾ ਬਾਲਕ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ?
- (ਅ) ਬੂੜਾ ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ?
- (ੲ) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੂੜੇ ਨੂੰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਰੱਖਿਆ?
- (ਸ) ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ?
- (ਹ) ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ?
- (ਕ) ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਵੱਗ, ਅਡੋਲ, ਅਨੋਖਾ, ਆਦਰ, ਤਕਾਲਾਂ, ਸੁਲਝਿਆ, ਮਸ਼ਹੂਰ

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ :

- (ੳ) “ਗੁਰੂ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।”
- (ਅ) “ਹੇ ਬਾਲਕ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੁੱਢਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਾਲ ਏਂ। ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ।”
- (ੲ) “ਤੂੰ ਬੂੜਾ ਨਹੀਂ, ਬੁੱਢਾ ਹੈਂ। ਹੇ ਬੁੱਢੇ ਬਾਲਕ! ਤੈਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਉੱਚੇ ਕੰਮ ਸੌਂਪੇ ਨੇ।”
- (ਸ) “ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਅਸੀਸ ਲੈਣ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਬਾਂ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਈਦਾ।”
- (ਹ) “ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇਹੋ-ਜਿਹਾ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮ ਲਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਭੰਨੇਗਾ।”

ਵਿਆਕਰਨ :

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ’ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹੋਏ। ਛੇਵੇਂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਤੱਕ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਡਿਓੜੀ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਪਰਿਕਰਮਾ ਵਿੱਚ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਬੇਰੀ ਹੈ।

ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਮ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਖਾਸ ਨਾਂਵ ਚੁਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਲਕ ਬੂੜੇ ਨੂੰ ਬੁੱਢਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਚਪਨ ’ਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਬੜੀਆਂ ਸੂਝ ਭਰੀਆਂ ਤੇ ਦਲੀਲ ਭਰਪੂਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਪਾਠ-7

ਬਸੰਤ

ਕੱਕਰਾਂ ਨੇ ਲੁੱਟ-ਪੁੱਟ, ਨੰਗ ਕਰ ਛੱਡੇ ਰੁੱਖ,
ਹੋ ਗਏ ਨਿਹਾਲ ਅੱਜ ਪੁੰਗਰ ਕੇ ਡਾਲੀਆਂ।

ਡਾਲੀਆਂ ਕਚਾਹ ਵਾਗ ਕੂਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦ ਪਈ,
ਆਲ੍ਹਣੇ ਦੇ ਬੋਟਾਂ ਵਾਂਗ ਖੰਭੀਆਂ ਉਛਾਲੀਆਂ।

ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਬੂਟਿਆਂ ਨੇ ਡੋਡੀਆਂ ਉਭਾਰੀਆਂ ਤੇ
ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਪੌਣ ਆ ਕੇ ਸੁੱਤੀਆਂ ਉਠਾਲੀਆਂ।

ਖਿੜ-ਖਿੜ ਹੱਸਦੀਆਂ ਵੱਸਿਆ ਜਹਾਨ ਵੇਖ,
ਗੁੱਟੇ ਉੱਤੇ ਕੇਸਰ, ਗੁਲਾਬ ਉੱਤੇ ਲਾਲੀਆਂ।

ਫੁੱਲਾਂ ਭਰੇ ਗਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਕਤਾਰ ਬੰਨ੍ਹ,
ਹਰੀ-ਹਰੀ ਘਾਹ ਦੀ ਵਿਛਾਈ ਉੱਤੇ ਮਾਲੀਆਂ।

ਬੁਲਬੁਲ ਫੁੱਲ-ਫੁੱਲ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸਦਕੇ ਲਏ,
ਭੌਰੇ ਲਟਬੌਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਈਆਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀਆਂ।

ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਗਾਵਿਆ ਹਿੰਡੋਲ ਤੇ ਬਸੰਤ ਰਾਗ,
ਚਿਰਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰੱਬ ਨੇ ਮੁਰਾਦਾਂ ਨੇ ਵਿਖਾਲੀਆਂ।

ਕੇਸਰੀ ਦੁਪੱਟੇ ਨੂੰ *ਬਸੰਤ ਕੌਰ ਪਹਿਨ ਜਦੋਂ,
ਡੋਰੇਦਾਰ ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁੱਟੀਆਂ ਗੁਲਾਲੀਆਂ।

* ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਬਸੰਤ ਕੌਰ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦਾ ਮਾਨਵੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਬਸੰਤ ਦੀ ਆਮਦ 'ਤੇ ਰੁੱਖ ਕਿਉਂ ਨਿਹਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ?
- (ਅ) ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਆਉਣ 'ਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?
- (ੲ) ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਮੌਕੇ ਪੰਛੀ ਕਿਹੜੇ ਰਾਗ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ?
- (ਸ) ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਕਿਹੜਾ ਰੰਗ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ?
- (ਹ) ਆਖਰੀ ਚਾਰ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਲਿਖੋ।

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ :

- (ੳ) ਡਾਲੀਆਂ ਕਚਾਹ ਵਾਂਗ ਕੂਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦ ਪਈ,
.....।
- (ਅ) ਖਿੜ-ਖਿੜ ਹੱਸਦੀਆਂ ਵੱਸਿਆ ਜਹਾਨ ਵੇਖ,
.....।
- (ੲ) ਬੁਲਬੁਲ ਫੁੱਲ-ਫੁੱਲ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸਦਕੇ ਲਏ,
.....।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਨਿਹਾਲ, ਜਹਾਨ, ਸਦਕੇ, ਮੁਰਾਦ, ਕਤਾਰ

4. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜੁਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਬਾਲ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਓ।

5. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਜਹਾਨ	-	ਸੰਸਾਰ
ਹਿੰਡੋਲ	-	ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਰਾਗ
ਡੋਰੇਦਾਰ	-	ਧਾਰੀਦਾਰ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਪਿਛਲੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਨਾਂਵ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਂਵ ਦੀਆਂ ਦਸ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਚੁਣ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਜੁਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹੇਗਾ।

ਸਾਰਾ ਜੱਗ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾਂਦਾ

ਇੱਕ ਕਿਰਸਾਣ ਕੋਲ ਇੱਕ ਖੋਤਾ ਸੀ। ਕਿਰਸਾਣ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਖੋਤਾ ਤੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰ ਤੁਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਜੇ ਕੁਝ ਦੂਰ ਹੀ ਗਏ ਸ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁੜੀਆਂ ਮਿਲ ਪਈਆਂ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ, “ਦੇਖੋ ਭਲਾ, ਇਹਨਾਂ ਮੂਰਖਾਂ ਕੋਲ ਚੰਗਾ-ਭਲਾ ਖੋਤਾ ਹੈ, ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ। ਇਹ ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੈਦਲ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।” ਕਿਰਸਾਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁਝ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਖੋਤੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਅਜੇ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਹੀ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਆਦਮੀ ਮਿਲ ਪਏ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਦੇਖੋ, ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ-ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ। ਆਪ ਖੋਤੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਬੁੱਢਾ ਪਿਓ ਲੱਤਾਂ ਘਸੀਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦਾ ਰਤਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ।

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਰਸਾਣ ਮੁੜ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਖੋਤੇ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਆਪ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਮੁੰਡਾ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਕੇ ਖੋਤੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਮਿਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਾਲੇ ਸਾਹੋ-ਸਾਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋ ਆਜੜੀ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਭੇਡਾਂ ਚਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਦੇਖੋ, ਬੁੱਢੇ ਦੀ ਅਕਲ ਨੂੰ- ਮਲੂਕ ਜਿਹਾ ਬੱਚਾ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਸਾਹੋ-ਸਾਹ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਨਵਾਬ ਬਣਿਆ ਖੋਤੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਹੈ।” ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਰਸਾਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ 'ਵਾਜ ਮਾਰੀ, “ਆ ਜਾ, ਪੁੱਤਰਾਂ! ਤੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੋਤੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਜਾ, ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਹਿ ਕੇ ਤਾਂ ਦੇਖੋ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵੀ ਖੋਤੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਝੂਟੇ ਲੈਂਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਉਹਨਾ ਨੂੰ ਟੱਕਰ ਗਏ। ਉਹ ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਖੋਤੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ-ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬੋਲਣੋਂ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ, “ਖੋਤਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਲਿਆਏ ਹੋ, ਜਿਹੜਾ ਲੱਗੇ ਹੋ ਲਾਹਾ ਲੈਣ? ਵਿਚਾਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਦੱਬਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਜਾਨਵਰ ਵਿਚਾਰਾ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕੁਝ ਤਾਂ ਤਰਸ ਕਰੋ!” ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰ ਖੋਤੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰਨ। ਰਾਹ ਜਾਂਦਾ ਹਰ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੋਚੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਖੋਤੇ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਦੋ-ਦੋ ਕਰਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡੰਡਾ ਲੰਘਾ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਪਾਸਿਓਂ ਪਿਓ ਨੇ ਡਾਂਗ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਰੱਖੀ, ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਡਾਂਗ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਰੱਖ ਲਈ। ਹੁਣ ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੁਲ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਪੁਲ ਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਡਾਂਗ ਵਿਚਾਲੇ ਲਟਕਦੇ ਖੋਤੇ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਲੋਕ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਹੱਸੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਸੁਣ ਕੇ ਖੋਤਾ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਹਿਲ-ਜੁਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਡਾਂਗ ਫਿਸਲ ਕੇ ਖੋਤੇ ਸਮੇਤ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਡਿਗੀ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਦੇਖਦਿਆਂ-ਦੇਖਦਿਆਂ ਖੋਤਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਵਹਿਣ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਹੱਕੇ-ਬੱਕੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਕਿਰਸਾਣ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਫੜ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ

ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਉਲਟਾ ਆਪਣਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਕਰ ਬੈਠਾ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਂਦਾ, ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਹਿਕਾਵੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮੇਰਾ ਨੁਕਸਾਨ ਤਾਂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਕੁੜੀਆਂ, ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਉਂ ਹੱਸੀਆਂ ਸਨ?
- (ਅ) ਪਿਤਾ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ?
- (ੲ) ਦਰਿਆ ਦੇ ਪੁਲ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ?
- (ਸ) ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ?
- (ਹ) ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਸਵਾਰੀ, ਤਰਸ, ਆਜ਼ਾਦੀ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ, ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ

3. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਮਲੂਕ	:	ਨਾਜ਼ਕ, ਕੋਮਲ
ਦ੍ਰਿਸ਼	:	ਨਜ਼ਾਰਾ
ਤਰਕੀਬ	:	ਢੰਗ, ਤਰੀਕਾ
ਪਰੇਸ਼ਾਨ	:	ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ
ਇਨਸਾਨੀਅਤ	:	ਮਨੁੱਖਤਾ, ਮਾਨਵਤਾ
ਬਹਿਕਾਵਾ	:	ਝਾਂਸੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ :

- (ੳ) “ਦੇਖੋ ਬੁੱਢੇ ਦੀ ਅਕਲ ਨੂੰ- ਮਲੂਕ ਜਿਹਾ ਬੱਚਾ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਸਾਹੋ-ਸਾਹ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਨਵਾਬ ਬਣਿਆ ਖੋਤੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਹੈ।”
- (ਅ) “ਦੇਖੋ, ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ-ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ। ਆਪ ਖੋਤੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਬੁੱਢਾ ਪਿਓ ਲੱਤਾਂ ਘਸੀਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦਾ ਰਤਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ।”

ਵਿਆਕਰਨ :

ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤੇ ਜਾਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜਨਾਂਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ, ਅਸੀਂ, ਤੂੰ, ਤੁਸੀਂ, ਉਹ ਆਦਿ। ਪੜਨਾਂਵ ਛੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

- (1) ਪੁਰਖਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ
- (2) ਨਿੱਜਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ
- (3) ਨਿਸ਼ਚੇਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ
- (4) ਅਨਿਸ਼ਚੇਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ
- (5) ਸੰਬੰਧਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ
- (6) ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਪੜਨਾਂਵ

ਹੇਠ ਲਿਖੇ **ਰੰਗੀਨ** ਸ਼ਬਦ ਪੜਨਾਂਵ ਹਨ :

- **ਉਸ ਨੇ** ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।
- ਕੁੜੀਆਂ **ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ** ਦੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਪਈਆਂ।
- **ਤੂੰ** ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੋਤੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਜਾ।
- **ਉਹ** ਪਿਓ-ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਖੋਤੇ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਦੇਖ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ-ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏ।
- **ਦੋਹਾਂ** ਦੇ ਦੇਖਦਿਆਂ-ਦੇਖਦਿਆਂ ਖੋਤਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਵਹਿਣ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ।
- **ਉਹ ਕਿਸੇ** ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ।

ਪਾਠ-9

ਥਾਲ਼

ਥਾਲ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ ਲੋਕ-ਖੇਡ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਚਪਨ ਨੂੰ ਟੱਪ ਕੇ ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ਼ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਂਜ਼ ਨਵ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਵਹੁਟੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਨਣਾਨਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ਼ ਰਲ਼ ਕੇ ਥਾਲ਼ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਖੇਡ ਆਮ ਕਰਕੇ ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਥਾਲ਼ੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਵੀਰਾਂ-ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੀਟਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਖੇਡ ਘਰਾਂ ਦੇ ਦਲਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਥਾਲ਼ ਸੱਤ ਤਹਿਆਂ (ਪੜਦਿਆਂ) ਵਾਲ਼ੀ ਲੀਰਾਂ ਦੀ, ਧਾਗਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਗੁੰਦੀ ਹੋਈ, ਗੇਂਦ ਨਾਲ਼ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹਨ। ਇਸ ਗੇਂਦ ਨੂੰ ਖਿੱਚੋ ਜਾਂ ਖੇਹਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਖੇਡਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੌਖਾ ਤੇ ਸਰਲ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਡ ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਰਲ਼ ਕੇ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ ਉੱਥੇ ਗਿਣਤੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੜੀਆਂ ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਖੇਡ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ। ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਇੱਕ ਹੱਥ ਨਾਲ਼ ਖਿੱਚੋ ਨੂੰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉਛਾਲ਼ਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ 'ਤੇ ਬੋਚ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕਹਿਰੇ ਤਾਲ਼ ਨਾਲ਼ ਆਪਣੀ ਤਲੀ ਨਾਲ਼ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੁੜਕਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਨਾਲ਼ੋ-ਨਾਲ਼ ਇਸੇ ਤਾਲ਼ ਨਾਲ਼ ਥਾਲ਼ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਵੱਲ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ਼ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਬੁੜਕਦੀ ਹੋਈ ਖਿੱਚੋ 'ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖਿੱਚੋ ਬੁੜਕਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਖਿੱਚੋ ਦੇ ਟੱਪੇ ਮਰਵਾਉਣਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਥਾਲ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕੇ ਦੂਜੇ ਥਾਲ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਪਿੱਛੋਂ ਤੀਜਾ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਪਿੱਛੋਂ ਚੌਥਾ ਤੇ ਇੰਜ ਥਾਲ ਤੇ ਥਾਲ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਥੱਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਨਾਲ ਖਿੱਚੋ ਬੁੜਕਾਉਣ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਥਾਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਖਿੱਚੋ ਡਿੱਗ ਪਵੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਗਲੀ ਕੁੜੀ ਥਾਲ ਪਾਉਣੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰੋ-ਵਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਥਾਲ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਥਾਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਥਾਲ ਪਾਏ ਹੋਣ, ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਜੇਤੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਥਾਲਾਂ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਵਿੱਚ ਬੋੜਾ-ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੀਤ ਖਿੱਚੋ ਦੀ ਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸੁਰ ਤੇ ਤਾਲ 'ਤੇ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਥਾਲ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਆਪਣੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ, ਭਰਜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਉੱਸਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਥਾਲਾਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੀਰਾਂ ਲਈ ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਡੁੱਲ੍ਹ-ਡੁੱਲ੍ਹ ਪੈਂਦਾ ਪਿਆਰ ਝਲਕਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਪ੍ਰਤਿ ਮੋਹ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਹ-ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਖਿਲਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਖਿੱਚੋ ਦੇ ਬੁੜਕਣ ਅਥਵਾ ਟੱਪਾ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਥਾਲ ਦੇ ਬੋਲ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਥਾਲ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

ਥਾਲ, ਥਾਲ, ਥਾਲ
ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਦੇ ਲੰਮੇ ਵਾਲ
ਪਿਓ ਮੇਰਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ
ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੇ ਬਾਗ ਲਵਾਇਆ
ਅੰਦਰੋਂ ਪਾਣੀ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਆਇਆ
ਰੁੜ੍ਹ-ਰੁੜ੍ਹ ਪਾਣੀਆ
ਸੁਰਮੇਦਾਨੀਆਂ
ਸੁਰਮਾ ਪਾਵਾਂ
ਕੱਜਲ ਪਾਵਾਂ
ਪਾਵਾਂ ਫੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਦਾ
ਭਾਬੀ ਮੇਰੀ ਜੁਲਫਾਂ ਵਾਲੀ
ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਸਰਦਾਰ
ਆਲ ਮਾਲ
ਹੋਇਆ ਬੀਬੀ
ਪਹਿਲਾ ਥਾਲ।

ਪਹਿਲਾ ਥਾਲ ਮੁੱਕਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਜਾ ਥਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਭੈਣ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ :

ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਗੰਨਾ
ਵੀਰ ਮੇਰਾ ਲੰਮਾ
ਭਾਬੇ ਮੇਰੀ ਪਤਲੀ
ਜੀਹਦੇ ਨੱਕ ਮਛਲੀ

.....
.....
ਆਲ ਮਾਲ
ਹੋਇਆ ਬੀਬੀ
ਦੂਜਾ ਥਾਲ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥਾਲਾਂ ਦੇ ਥਾਲ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਰਜਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਥਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਥਾਲ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਨਿੱਕੀਆਂ ਬਾਲੜੀਆਂ ਰਬੜ ਦੀ ਗੋਂਦ ਨਾਲ ਥਾਲ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਖੇਡ ਸਮਾਪਤ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਥਾਲ ਕਿਸ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ?
- (ਅ) ਥਾਲ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਖੇਡ ਕਿਵੇਂ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?
- (ੲ) ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਗਿਣਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
- (ਸ) ਕੁੜੀਆਂ ਥਾਲ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਵੇਲੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ?
- (ਹ) ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ-ਹਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
- (ਕ) ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪਹਿਲੇ ਥਾਲ ਦੇ ਕੀ ਬੋਲ ਹਨ?
- (ਖ) ਥਾਲ ਦੇ ਬੋਲ ਕਦੋਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਥਾਲ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ ਲੋਕ-ਖੇਡ ਹੈ।
- (ਅ) ਇਹ ਖੇਡ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- (ੲ) ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਹ ਖੇਡ, ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ।
- (ਸ) ਜਿਸ ਕੁੜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਾਏ ਹੋਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਤੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (ਹ) ਇਹ ਗੀਤ ਖਿੱਦੋ ਦੀ ਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤੇ 'ਤੇ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਮੋਹ, ਦਲਾਨ, ਸੁਗੰਧੀ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਦਿਲਚਸਪ, ਉਤਸੁਕਤਾ

4. ਆਪਣੀ ਮਨ-ਪਸੰਦ ਖੇਡ ਬਾਰੇ ਦਸ ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ।

ਵਿਆਕਰਨ :

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ : ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਂਵ ਜਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

- (1) ਗੁਣਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ
- (2) ਸੰਖਿਆਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ
- (3) ਪਰਿਮਾਣਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ
- (4) ਨਿਸਚੇਵਾਚਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ
- (5) ਪੜਨਾਂਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ **ਰੰਗੀਨ** ਸ਼ਬਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹਨ :

- ਇਹਦੇ ਖੇਡਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਹੁਤ ਹੀ **ਸੌਖਾ** ਤੇ **ਸਰਲ** ਹੈ।
- ਥਾਲ ਦੀ ਖੇਡ ਬਹੁਤ **ਦਿਲਚਸਪ** ਹੈ।
- ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ **ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ** ਲੋਕ-ਖੇਡ ਹੈ।
- ਥਾਲਾਂ ਦੀ **ਲੰਬਾਈ** ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਹ-ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦੀ **ਸੁਰੰਧੀ** ਖਿਲਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- ਵੀਰ ਮੇਰਾ **ਲੰਮਾ**, ਭਾਬੇ ਮੇਰੀ **ਪਤਲੀ**।
- **ਨਿੱਕੀਆਂ ਬਾਲੜੀਆਂ** ਰਬੜ ਦੀ ਗੋਂਦ ਨਾਲ ਥਾਲ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- **ਦਰਜਨਾਂ** ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਥਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਠ ਵਿਚਲੀ ਲੋਕ-ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਲ-ਗੀਤ ਲੱਭਣ ਜਾਂ ਰਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾਵੇ।

ਪਾਠ-10

ਕੀੜੀ

ਕੀੜੀ-ਕੀੜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ, ਐਵੇਂ ਨਾ ਦੁਰਕਾਰੋ,
ਕੀੜੀ ਭਾਵੇਂ ਨਿੱਕੀ ਦਿਸਦੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰੋ।
ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਾਸ ਹੈ ਲੱਗਦਾ, ਨਾ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਖੱਲ,
ਨਿੱਕਾ-ਨਿੱਕਾ ਤਨ ਹੈ ਉਸ ਦਾ, ਵੱਡੀ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ।
ਨਾ ਕੁਝ ਸਾਨੂੰ ਬੋਲ ਸੁਣਾਵੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਭਰੇ ਹੁੰਗਾਰਾ,
ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਨੇ ਕੰਮ ਅਜਿਹੇ, ਧਿਆਨ ਜੋ ਖਿੱਚਣ ਸਾਰਾ।
ਇੱਕੋ ਤੋਰ ਤੁਰੀ ਉਹ ਜਾਵੇ, ਬੱਸ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ,
ਉਸ ਦਾ ਤੁਰਨਾ ਜੀਵਨ ਜਾਪੇ, ਖੜ੍ਹਨਾ ਮਰਨਾ ਲੱਗੇ।
ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਰੁੱਝੀ ਹੈ ਰਹਿੰਦੀ,
ਜੇ ਰੁੱਝ ਜਾਈਏ ਉਸ ਦੇ ਵਾਂਗੂ, ਔਕੜ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹਿੰਦੀ।
ਉਸ ਦਾ ਸਾਹਸ, ਲਗਨ ਜਦ ਤੱਕੀਏ, ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਆਏ ਹੁਲਾਰਾ,
ਡਿਗਦਾ-ਡਿਗਦਾ ਮਨ ਜੇ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਤੋਂ ਹੋਏ ਕਰਾਰਾ।
ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੱਕੀ, ਖੋੜੀ-ਖੋੜੀ ਜਾਪੇ,
ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਾ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਹ, ਗਿੱਠਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਪੇ।
ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਦਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ, ਦਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਭਾਰਾ,
ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦਾ, ਬਣਦੀਆਂ ਹੋਣ ਸਹਾਰਾ।
ਜਦ ਕੁਝ ਖਾਵਣ, ਜੋ ਕੁਝ ਖਾਵਣ, ਰਲ੍ਹ-ਮਿਲ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਖਾਵਣ,
ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਾ ਦਲ ਕੀੜੀ ਦੇ, ਵੰਡੀਆਂ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਪਾਵਣ।
ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਭਰੋਸਾ ਲੈ ਕੇ, ਕੀੜੀ ਖੁੱਡ ਤੋਂ ਆਈ,
ਖਾਂਦੇ-ਖਾਂਦੇ ਜੋ ਕੁਝ ਬਚਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਪੰਡ ਨਾ ਚਾਈ।
ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਫਿਰ ਜੋ ਕੁਝ ਲੱਭਿਆ, ਫਿਰ ਖੁੱਡ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਵੇ,
ਆਪਸ ਦੇ ਇਤਬਾਰ ਦੇ ਉੱਤੇ, ਲੱਭਤ ਧਰ, ਤੁਰ ਜਾਵੇ।
ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ, ਮੁੱਖ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਛੁਹਾਵਣ,
ਇਉਂ ਲੱਗਦੇ ਜਿਉਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੀ ਨੂੰ, ਗੱਲ ਉਹ ਕੋਈ ਪੁਚਾਵਣ।

ਜਦ ਮਿੱਠੀਆਂ ਖੁਸ਼ਬੋਆਂ ਭਰੀਆਂ, ਸ਼ੈਆਂ ਕਿੱਧਰੇ ਮਹਿਕਣ,
 ਕੀੜੀਆਂ ਉੱਥੇ ਸੰਗ ਸਹੇਲੀਆਂ, ਕਲੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਟਹਿਕਣ।
 ਏਡਾ ਪਿਆਰ ਨਾ ਦਿਸਿਆ ਕਿਧਰੇ, ਮਹਿਕਾਂ ਦੂਰ ਖਲੋਰੇ,
 ਦੇਸ-ਪਿਆਰ ਦਾ ਕੇਹਾ ਅਜੂਬਾ, ਵੰਡੇ ਖੁਸ਼ੀ ਚੁਫੇਰੇ।
 ਆਓ ਰਲ਼ ਕੇ ਕੀੜੀ ਵਾਂਗੂੰ, ਰੁੱਝੀਏ ਪਿਆਰ ਵੰਡਾਈਏ,
 ਸਿਦਕ, ਲਗਨ ਸੰਗ ਮਿਹਨਤ ਕਰੀਏ, ਜੁੱਗ 'ਸੁਰਜੀਤ' ਬਣਾਈਏ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਕੀੜੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ?
- (ਅ) ਕੀੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲਗਨ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਹੈ?
- (ੲ) ਕੀੜੀਆਂ ਦਾ ਦਲ ਰਲ਼-ਮਿਲ਼ ਕੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ?
- (ਸ) ਕੀੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ?
- (ਹ) ਕੀੜੀ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲ਼ਦੀ ਹੈ?
- (ਕ) ਕੀੜੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ?
- (ਖ) ਕਵੀ ਨੇ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਤਨ, ਜੀਵਨ, ਧਰਤੀ, ਕਰਾਰਾ, ਭਰੋਸਾ

3. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

- ਔਕੜ : ਔਖ, ਬਿਪਤਾ, ਮੁਸ਼ਕਲ
- ਹੁੰਗਾਰਾ : ਗੱਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ 'ਹਾਂ-ਹਾਂ' ਜਾਂ 'ਹੂੰ-ਹੂੰ' ਕਰਨਾ, ਹਾਂ ਕਰਨਾ
- ਸਾਹਸ : ਹੌਸਲਾ, ਦਲੇਰੀ, ਹਿੰਮਤ
- ਲਗਨ : ਧੁਨ, ਸ਼ੌਕ, ਰੁਚੀ, ਲਿਵ
- ਅਜੂਬਾ : ਅਜੀਬ ਚੀਜ਼, ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ
- ਇਤਬਾਰ : ਭਰੋਸਾ, ਯਕੀਨ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ
- ਸੁਰਜੀਤ : ਜ਼ਿੰਦਾ, ਜਿਊਂਦਾ (ਪਰ ਇਸ ਕਵਿਤਾ 'ਚ 'ਸੁਰਜੀਤ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਸ਼ਾਇਰ ਦਾ ਉਪਨਾਮ ਹੈ।)

4. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਇੱਕੋ ਲੈਆ ਵਾਲੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਉਦਾਹਰਨ- ਮਹਿਕਣ-ਟਹਿਕਣ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਦਾਤੇ

ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਆ ਸਕਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਹੀ ਏਨੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ਼ ਘਰ ਦਾ ਅੰਨ-ਪਾਣੀ ਟੁਰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ, ਗੀਤਾ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤੇਲ ਦੀ ਬੋਤਲ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਬੋਤਲ ਵਿੱਚ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਬੋਤਲ ਉੱਤੇ ਲੰਮੇ ਵਾਲ਼ਾਂ ਵਾਲ਼ੀ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਿੰਦੀ ਹੋ ਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਨਵੀਂ ਬੋਤਲ ਨਾ ਆ ਸਕੀ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲ਼ ਇੱਕੋ ਕਈ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਗਰਮ ਸੂਟ ਸੀ। ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੇ ਕਿਉਂਜੋ ਉਦੋਂ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਗਰਮੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ।

ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਉਹ ਦੁੱਧ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਪਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪੀਂਦਾ ਕੋਈ ਨਾ। ਕੁਝ ਚਾਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਫਿਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਨਾਲ਼ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਇਹ ਦਿਨ ਦਾ ਬਚਿਆ ਦੁੱਧ ਪੀ ਲੈਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਦੁੱਧ ਹੋਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਚੂੜੀਆਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲ਼ਾ ਆਇਆ। ਗੀਤਾ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨੇ ਧੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ਼ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ਼ ਬੈਠ ਗਈਆਂ। ਕਈ ਨਮੂਨੇ ਪਸੰਦ ਹੋਏ ਤੇ ਫਿਰ ਕਈ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਸੰਦ। ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਉਹੀ ਦੂਜੀ ਮੰਗਦੀ। ਵੇਚਣ ਵਾਲ਼ੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਮੂਨਾ ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪਸੰਦ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਤਿੰਨੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਪੈਂਹਨ ਪੈਸੇ ਬਣ ਗਏ। ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਆਪ ਚੂੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਪਿਆ।

ਬਹੁਤੇ ਬੱਚੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮੰਦੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਮਾੜੇ ਹਾਲ ਦਾ ਅਸਰ ਹੀ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਸ਼ੈ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁੱਝ ਕੇ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਖੇਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਮੀਨ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੇਡਣ ਲਈ ਹੀ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸੂਰਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਗ਼ਰੀਬ ਘਰ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਉਹ ਨਾਟਕ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ। ਕੋਈ ਡਾਕਟਰ ਬਣਦਾ, ਕੋਈ ਨਰਸ ਤੇ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰ। ਕਦੇ ਕੁੜੀਆਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲੋਂ ਜਾਂ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਖੇਡ ਸਿੱਖ-ਸਿੱਖ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਵੀ ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਮੁੰਡਾ ਟੱਬਰ ਦੇ ਹਰ ਜੀਅ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦਾ। ਉਹ ਹਰ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸਦਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰੰਗਦਾਰ ਚੱਪਲਾਂ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੀਤਾ ਬਜ਼ਾਰ ਗਈ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਠ ਰਹੇ ਹਾਸੇ ਤੇ ਕੂਕਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਨ। ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਮਾਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਤੂੰ ਮੰਮੀ ਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਪਾ ਲੈ”, ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

“ਹਾਂ, ਹਾਂ”, ਸਾਰਿਆਂ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਕਿਹਾ।

ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਟੁੰਕ ਉੱਤੇ ਪਏ ਮੈਲੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕਮੀਜ਼ ਪਛਾਣ ਕੇ ਚੁੱਕ ਲਈ। ਨਾਲ਼ ਕੁਝ ਖੜਕਿਆ। “ਆਹ! ਚਾਬੀਆਂ!” ਉਸ ਨੇ ਟੱਪ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਚਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਮੰਮੀ ਦਾ ਖੁੱਲਾ ਟੁੰਕ। ਟੁੰਕ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ, ਬੈਟਰੀ, ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦਾ ਮੋਤੀਆਂ ਵਾਲ਼ਾ ਫ਼ਰਾਕ ਤੇ ਹੋਈ ਕਈ ਕੁਝ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡ ਭੁੱਲ ਗਈ।

ਜਿੰਦਗੇ ਵਿੱਚ ਚਾਬੀ ਗਈ। “ਓ ਸਦਕੇ! ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ!” ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਢੱਕਣ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪੈਸਿਆਂ ਵਾਲ਼ੇ ਪਾਸੇ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ। ਦਸਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਨੋਟ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਹਾਂ, ਦਸਾਂ ਦਾ ਨੋਟ ਹੀ ਸੀ।

“ਚੱਲੋ, ਬਜ਼ਾਰ ਚੱਲੀਏ।” ਸਾਰਿਆਂ ਇਕਦਮ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ। ਦਸਾਂ ਦਾ ਨੋਟ ਕੋਲ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁੱਠੀ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

“ਵੱਡੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਮਠਿਆਈ ਲਈਏ”, ਬਜ਼ਾਰ ਅੱਪੜ ਕੇ ਇੱਕ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

“ਨਾ ਭਾਈ, ਮਠਿਆਈ ਖਾ ਕੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਜਾਈਏ ਏ”, ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਗੀਤਾ ਦਾ ਕਿਹਾ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। “ਚੰਗਾ ਖਿਡੌਣੇ ਲਈਏ” ਇੱਕ ਹੋਰ ਨੂੰ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ। ਮਠਿਆਰੀ ਵਾਲ਼ੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਸ਼ੋ-ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਗਾਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਨੂੰ ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਵੰਗਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਦਿਨ ਮੰਮੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਸਨ। ਅੱਜ ਐਨੇ ਪੈਸੇ ਨੇ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵੰਗਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ। ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਇਆ।

“ਭਾਈ, ਮੰਮੀ ਦੇ ਮੇਚ ਦੀਆਂ ਵੰਗਾਂ ਦੇਹ”, ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਨੋਟ ਅੱਗੇ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਕਿਹੜੀਆਂ ਲੈਣੀਆਂ ਨੇ?”

ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਨਮੂਨੇ ‘ਤੇ ਹੱਥ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।

“ਕਿੰਨੀਆਂ?”

“ਬਾਰਾਂ”, ਅੱਜ ਘੱਟ ਲੈਣ ਦਾ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਭਾਈ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਵੰਗਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

“ਜੇ ਪੂਰੀਆਂ ਨਾ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਦਲਾ ਲਵਾਂਗੇ।”

“ਅੱਛਾ! ਹੋਕ ਕੀ ਦਿਆਂ?”

ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ਼ ਦਸਾਂ ਦਾ ਨੋਟ ਸੀ। ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਤੇਲ ਦੀ ਇੱਕ ਬੋਤਲ ਪਈ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਲੀ ਬੋਤਲ ਮੰਮੀ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ-ਮੇਜ਼ ‘ਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

“ਇੱਕ ਇਹ ਤੇਲ ਦੀ ਬੋਤਲ ਦੇ-ਦੇ”, ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਸਾਰਿਆਂ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ।

ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੇ ਤੇਲ ਦੀ ਬੋਤਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ।

“ਅਹੁ ਪਾਊਡਰ ਵੀ ਦੇ-ਦੇ।”

ਉਸ ਨੇ ਪਾਊਡਰ ਦਾ ਡੱਬਾ ਵੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

“ਹੋਰ?”

ਅਜੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਬਾਕੀ ਸਨ।

“ਬੱਸ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬਾਕੀ ਪੈਸੇ ਦੇ-ਦੇ।” ਸੁਗਾਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪਟੋਲੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜਦੋਂ ਘਰ ਨੂੰ ਟੁਰੇ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਏ।”

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਗੀਤਾ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਏਨੀ ਖਰਾਬ ਕਿਉਂ ਸੀ?
- (ਅ) ਗੀਤਾ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਉਡੀਕਦਾ ਸੀ?
- (ੲ) ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਆਪ ਚੂੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਿਆ?
- (ਸ) ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਲਈ ਚੂੜੀਆਂ, ਤੇਲ ਦੀ ਬੋਤਲ ਤੇ ਪਾਊਡਰ ਕਿਉਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ?
- (ਹ) ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਾਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਿਉਂ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਇਸ ਗ਼ਰੀਬ ਘਰ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਸੀ।
- (ਅ) ਤੂੰ ਮੰਮੀ ਦੀ ਪਾ ਲੈ।
- (ੲ) ਦਸਾਂ ਦਾ ਕੋਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁੱਠੀ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।
- (ਸ) ਨਾ ਭਾਈ, ਖਾ ਕੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਏ।
- (ਹ) ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਏ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਖੂਬਸੂਰਤ, ਭੁਲੇਖਾ, ਪਸੰਦ, ਹੌਸਲਾ, ਸ਼ਲਾਘਾ, ਸੁਗਾਤ, ਪੋਟਲੀ, ਨਮੂਨਾ

4. ਸਹੀ/ਗ਼ਲਤ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ :

- (ੳ) ਗੀਤਾ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਸੀ।
- (ਅ) ਗੀਤਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਗਰਮੀਆਂ ਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਕੱਪੜੇ ਸਨ।
- (ੲ) ਤਿੰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਪੈਂਹਠ ਪੈਸੇ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।

ਵਿਆਕਰਨ :

ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਕੰਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਉਹ ਕਿਰਿਆ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਗਿਆ, ਆਇਆ, ਜਾਵੇਗਾ, ਪੜ੍ਹਦਾ, ਖੇਡਦਾ ਆਦਿ।

ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ **ਰੰਗੀਨ** ਸ਼ਬਦ ਕਿਰਿਆ ਹਨ :

- ਫਿਰ ਉਸ ਬੋਤਲ ਵਿੱਚ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਤੇਲ **ਪਾ ਲਿਆ ਗਿਆ**।
- ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ **ਉਡੀਕਦੇ** ਕਿਉਂਜੋ ਉਦੋਂ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ **ਪਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ**।

- ਸਵੇਰੇ ਉਹ ਦੁੱਧ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਪਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਹ ਪੀਂਦਾ ਕੋਈ ਨਾ।
- ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਆਪ ਚੂੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਪਿਆ।
- ਬੱਚੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ।
- ਸੂਰਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਿਡਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ।
- ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਕਿਹਾ, “ਚੱਲੋ, ਬਜ਼ਾਰ ਚੱਲੀਏ।”

ਪਹਿਲ

ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ, ਇੱਕ ਬੁੱਧੁ ਖੋਤਾ ਲਿਆਇਆ।
 ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਦੇਖ ਬਿਮਾਰੀ, ਨੁਸਖਾ ਲਿਖ ਪਕੜਾਇਆ।
 ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੀਹ ਕੇ, ਇੱਕ ਨਲਕੀ ਵਿੱਚ ਪਾਈ।
 ਨਲਕੀ ਇਸ ਦੀ ਨਾਸ ਵਿੱਚ ਰੱਖ, ਫੂਕ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਲਾਈ।
 ਇਹ ਨਸਵਾਕ ਨਾਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਜਦੋਂ ਮਗਜ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਊ।
 ਤੇਰੇ ਇਸ ਖੋਤੇ ਨੂੰ, ਅਰਬੀ ਘੋੜੇ ਵਾਂਗ ਬਣਾਊ।’
 ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਖਊਂ-ਖਊਂ ਕਰਦਾ, ਬੁੱਧੁ ਮੁੜ ਕੇ ਆਇਆ।
 ਬਿੱਜੂ ਵਾਂਗ ਬੁਰਾ ਓਸ ਨੇ, ਹੈ ਸੀ ਮੂੰਹ ਬਣਾਇਆ।
 ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਹੋਸੀ ਗਏ ਦੁਲੱਤੀ ਲਾਈ।
 ਹਾਸਾ ਰੋਕ ਪੁੱਛਿਆ ‘ਬੁੱਧੁ’ ਇਹ ਕੀ ਸ਼ਕਲ ਬਣਾਈ?
 ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਹਟਕੋਰੇ ਲੈ ਕੇ, ਮੈਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਭ ਲਈਆਂ।
 ਪੀਸ-ਪੂਸ ਕੇ ਛਾਣ-ਛੂਣ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਟਿਚਨ ਹੋ ਗਈਆਂ।
 ਨਲਕੀ ਵਿੱਚ ਪਾ, ਨਲਕੀ ਉਸ ਦੇ ਨਥਨੇ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾਈ।
 ਦੂਜੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਫੂਕ ਲਾਣ ਹਿਤ, ਮੈਂ ਨਲਕੀ ਮੂੰਹ ਪਾਈ।
 ਮੇਰੀ ਫੂਕੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ‘ਚਾ, ਫੂਕ ਗਏ ਨੇ ਮਾਰੀ।
 ਮੇਰੇ ਗਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧੱਸ ਗਈ, ਝੱਟ ਦਵਾਈ ਸਾਰੀ।
 ਅੱਲਾ ਬਖਸ਼ੇ ਫੂਕ ਓਸ ਦੀ, ਵਾਂਗ ਹਨੇਰੀ ਆਈ।
 ਨਲਕੀ ਭੀ ਲੰਘ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਫੜ ਕੇ ਮਸਾਂ ਬਚਾਈ।
 ਉਸ ਦੀ ਸੁਣ ਕੇ ਗੱਲ ਡਾਕਟਰ, ਹੱਸ-ਹੱਸ ਦੂਹਰਾ ਹੋਇਆ।
 ਹੱਸਦੇ-ਰੋਂਦੇ ਦੇਖ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ, ‘ਸੁਥਰਾ’ ਭੀ ਮੁਸਕਾਇਆ।
 ‘ਸੁਣ ਓ ਬੁੱਧੁ ਇਸ ਜੱਗ ਨੇ ਹੈ, ‘ਪਹਿਲ’ ਤਾਈਂ ਵਡਿਆਇਆ।
 ਜਿਦੀ ਫੂਕ ਵੱਜ ਜਾਵੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਿੱਤ ਉਸ ਦੀ ਕਹਿੰਦੇ।
 ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਸੁਸਤ ਪਿੱਛੇ-ਰਹਿਣੇ, ਰਊਂ-ਰਊਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਬੁੱਧੁ ਨੂੰ ਕੀ ਨੁਸਖਾ ਦੱਸਿਆ?
- (ਅ) ਬੁੱਧੁ ਖਊਂ-ਖਊਂ ਕਰਦਾ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਕਿਉਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ?

- (ੲ) ਡਾਕਟਰ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਦੂਹਰਾ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ?
- (ਸ) ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :
- “ਜਿਦੀ ਫੂਕ ਵੱਜ ਜਾਵੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਿੱਤ ਉਸ ਦੀ ਕਹਿੰਦੇ।
ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਸੁਸਤ ਪਿੱਛੇ-ਰਹਿਣੇ, ਰਊਂ-ਰਊਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ।”

2. ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ :

- ਹਟਕੋਰੇ ਲੈਣਾ : ਰੋਦੇ ਹੋਏ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈਣਾ, ਹਉਕਾ ਲੈਣਾ
- ਦੁਲੱਤੀ ਮਾਰਨਾ : ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਵੱਲੋਂ ਦੋਵੇਂ ਲੱਤਾਂ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਜੋੜ ਕੇ ਮਾਰਨੀਆਂ, ਪਰ੍ਹਾਂ ਹਟਾਉਣਾ
- ਹਨੇਰੀ ਵਾਂਗ ਆਉਣਾ : ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਉਣਾ
- ਹੱਸ-ਹੱਸ ਦੂਹਰਾ ਹੋਣਾ : ਬਹੁਤ ਹੱਸਣਾ, ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਲੋਟ-ਪੋਟ ਹੋਣਾ
- ਦੂਣਾ-ਚੋਣਾ ਹੋਣਾ : ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ
- ਰਊਂ-ਰਊਂ ਕਰਨਾ : ਰੋਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ, ਰੋਣਹਾਕਾ ਹੋਣਾ

3. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਸੇ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਓ।

ਵਿਆਕਰਨ :

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਵਸਤੂਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਲੱਭ ਕੇ ਲਿਖੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ‘ਪਹਿਲ’ ਕਵਿਤਾ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ ’ਚ ਬੋਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕੱਪੜਾ ਬੁਣਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਜਦੋਂ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਜਾਗੀ ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਜਾਤ ਨੀਵੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਡਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਗਏ। ਅਖੀਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੋਰ ਅਨੋਖਾ ਰਾਹ ਲੱਭਿਆ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਮੂੰਹ-ਹਨੇਰੇ ਹੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਲੇਟ ਗਏ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਥਾਂ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਪਛਾਣੇ ਹੀ ਕਿਹਾ, “ਉੱਠ ਭਾਈ! ਰਾਮ ਕਹੁ!” ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੰਗਾ ਵੱਲ ਗਏ ਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਘਰ ਨੂੰ ਆ ਗਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਗਿਰਦ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਦੋਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਲੇਟਣ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਸੁਣਾਈ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਲਗਨ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਆਪ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਨੇਕੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭੁ
ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ

ਅਰਥਾਤ ਹੱਥਾਂ-ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਕਿਰਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਮਨ ਰੱਬ ਨਾਲ਼ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਸਚਾਈ ਦੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੱਕ ਵਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਗੇ ਅਸੂਲਾਂ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿਣ ਵਾਲ਼ਾ ਆਦਮੀ ਹੀ ਅਸਲੀ ਸੂਰਮਾ ਹੈ :

ਗਗਨ ਦਮਾਮਾ ਬਾਜਿਓ ਪਰਿਓ ਨੀਸਾਨੈ ਘਾਉ।
ਖੇਤੁ ਜੁ ਮਾਂਡਿਓ ਸੂਰਮਾ ਅਬ ਜੂਝਨ ਕੋ ਦਾਉ।
ਸੂਰਾ ਸੁ ਪਹਿਚਾਨੀਐ ਜੁ ਲਰੈ ਦੀਨ ਕੇ ਹੇਤ।
ਪੁਰਜਾ ਪੁਰਜਾ ਕਟਿ ਮਰੇ ਕਬਹੂ ਨਾ ਛਾਡੇ ਖੇਤੁ।

ਉਦੋਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਮ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਹਾਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਸੁਰਗ ਨੂੰ ਜਾਏਗਾ। ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਮਗਹਰ ਨਾਂ ਦੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮਰਨ ਵਾਲ਼ੇ ਨਰਕ ਨੂੰ ਜਾਣਗੇ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕੋ-ਜਿਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮਗਹਰ ਵਿਖੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਆਪ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਇੱਥੇ ਹੀ ਹੋਇਆ।

ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਫ਼ਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਗਨੀ-ਭੇਟਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਪਰ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਤਾਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੀ :

ਜਾਤ ਪਾਤ ਨਾ ਪੂਛੇ ਕੋਇ।
ਹਰ ਕੋ ਭਜੈ ਸੋ ਹਰ ਕਾ ਹੋਇ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਨਾਲ਼ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਉੱਚਾ ਜਾਂ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ।

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਨੀਵੀਆਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀ?
- (ਅ) ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਕਿਉਂ?
- (ੲ) ਕਬੀਰ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ?
- (ਸ) ਇਸ ਪਾਠ ਅਨੁਸਾਰ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਬੁਣਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ।
- (ਅ) ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ।

(ੲ) “ਉੱਠ ਭਾਈ! !”

(ਸ) ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਤੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ।

(ਹ) ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਗਿਆਨ, ਸੂਰਮਾ, ਵਿਦਵਾਨ, ਸ਼ਗਿਰਦ, ਉਪਦੇਸ਼

4. ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਨਮੋਸ਼ੀ : ਨਿਰਾਦਰੀ, ਬਦਨਾਮੀ, ਨਿੰਦਿਆ

ਲਾਲਸਾ : ਇੱਛਾ, ਚਾਹਤ, ਕਾਮਨਾ

ਅਨੋਖਾ : ਅਜੀਬ

ਲਗਨ : ਸ਼ੌਕ, ਰੁਚੀ, ਲਿਵ

ਸ਼ਰਧਾ : ਭਰੋਸਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਵੱਡੇ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਆਦਰ

ਕਿਰਤ : ਕੰਮ-ਕਾਜ, ਪੇਸ਼ਾ

ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ : ਪੱਕਾ

ਰਹਿਨੁਮਾਈ : ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਣਾ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ-ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਲਿਖੋ :

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕੱਪੜਾ ਬੁਣਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

5. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਠੀਕ/ਗਲਤ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ :

(ੳ) ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਸਨ।

(ਅ) ਕਾਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਡਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ।

(ੲ) ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਗਿਰਦ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਭਰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਲੈ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ।

ਆਲੋਕ ਮੁਖੀ, ਗੁਆਂਢੀ ਦੁਖੀ! ਨਾ ਬਈ ਨਾ!

ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਲੋਕ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਸਕੂਲੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਈ। ਉਹ ਜਿਸ ਦਿਨ ਵੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈਂਦਾ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਕਬਾਲ ਕੋਲੋਂ ਜਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਜਮਾਤੀ ਕੋਲੋਂ ਸਕੂਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਕੰਮ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦਾ। ਉਹ ਸਕੂਲੋਂ ਮਿਲਨ ਵਾਲਾ ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ।

ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਉੱਤਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਪੁੱਛਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਇਕਬਾਲ ਦਾ ਘਰ ਆਲੋਕ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹੀ ਸੀ। ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਆਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਬੁਝਾਉਣੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ।

ਰਾਤ ਦੇ ਅੱਠ ਵੱਜੇ ਸਨ। ਇਕਬਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਸੋਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

“ਆਪਣੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ਼ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਨੀਂਦ ਖ਼ਰਾਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ?” ਆਲੋਕ ਨੇ ਕੋਲ਼ ਹੀ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ, ਪੁੱਤਰ! ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਹੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।” ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਪਾਸਾ ਪਰਤਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਉਹ ਫੇਰ ਗੱਲੀਂ ਲੱਗ ਗਏ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਅਚਾਨਕ ਆਲੋਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਚਲੀ ਗਈ। ਆਲੋਕ ਦਾ ਕਮਰਾ ਘਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਲ ਉੱਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।

“ਓ-ਹੋ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਜਗਦੀ ਛੱਡ ਆਇਆ।” ਆਲੋਕ ਨੇ ਚਿੰਤਾ ਜਿਹੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਹਲ਼ਾ ਪੈ ਗਿਆ।

“ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਬੈਠ ਦੋ ਮਿੰਟ।” ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਪਰ ਆਲੋਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਜਗਦੀ ਬੱਤੀ ਵੱਲ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਫ਼ਜ਼ੂਲ-ਖ਼ਰਚੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹਨੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੱਤੀ ਬੁਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੱਖਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਤੇ ਹੁਣ ਆਲੋਕ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਬੇਲੋੜੀ ਜਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਹਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ਼ੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਇਕਬਾਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਕਬਾਲ ਦਾ ਮੰਜਾ ਬੱਤੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦਾ ਮੰਜਾ ਵੀ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਸੀ। ਆਲੋਕ ਨੇ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੇਰੀ ਨੀਂਦ ਖ਼ਰਾਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ?”

ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਔਖਾ-ਸੌਖਾ ਸੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੂੰ ਬੱਤੀ ਜਗਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ, ਦਾਦੀ ਜੀ ਉੱਸਲਵੱਟੇ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੈਨੂੰ ਏਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਦਤ ਹੈ।”

ਆਲੋਕ ਨੇ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ਼ ਆਖਿਆ, “ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ?”

ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਤੋਂ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਦਾਦੀ ਜੀ! ਇਕਬਾਲ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਏਨੇ ਦਿਨ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾ ਹੁੰਦੀ।”

“ਨਹੀਂ, ਪੁੱਤਰ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਂਵ ਵੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਨਾਲੇ ਬੱਤੀ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਤੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਕਰਨਾ।”

“ਨੁਕਸਾਨ ਕਾਹਦਾ ਦਾਦੀ ਜੀ? ਮੈਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸੀ।”

ਤੇ ਆਲੋਕ ਨੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮੁਕਾਈ। ਇਕਬਾਲ ਤੋਂ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਨੇ ਉਹ ਖਿੜਕੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਨੀਂਦ ਖਰਾਬ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਖਿੜਕੀ ਮੂਹਰੇ ਇੱਕ ਪਰਦਾ ਤਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਜੇ ਖਿੜਕੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਵੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਬੱਤੀ ਜਗਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨੀਂਦ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਆਲੋਕ, ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਘਰ ਕਿਉਂ ਗਿਆ ਸੀ?
- (ਅ) ਆਲੋਕ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਲ ਬੈਠਿਆ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ?
- (ੲ) ਆਲੋਕ ਫ਼ਜ਼ੂਲ-ਖ਼ਰਚੀ ਦੇ ਨਾਲ਼-ਨਾਲ਼ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਸੀ?
- (ਸ) ਆਲੋਕ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਗਦੀ ਬੱਤੀ ਕਾਰਨ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ?
- (ਹ) ਆਲੋਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਕੀ ਹੱਲ ਲੱਭਿਆ?
- (ਕ) ਇਸ ਪਾਠ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਇਸ਼ਾਰਾ, ਮੰਜ਼ਲ, ਰੋਸ਼ਨੀ, ਪਰੇਸ਼ਾਨ, ਨੁਕਸਾਨ, ਪ੍ਰਬੰਧ

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ :

- (ੳ) “ਆਪਣੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ਼ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਨੀਂਦ ਖਰਾਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ?”
- (ਅ) “ਓ-ਹੋ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬੱਤੀ ਜਗਦੀ ਛੱਡ ਆਇਆ।”
- (ੲ) “ਨੁਕਸਾਨ ਕਾਹਦਾ ਦਾਦੀ ਜੀ! ਮੈਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸੀ।”

ਵਿਆਕਰਨ :

ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਲੋਕ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਸਕੂਲੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਈ। ਉਹ ਜਿਸ ਦਿਨ ਵੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈਂਦਾ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਕਬਾਲ ਕੋਲੋਂ ਜਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਜਮਾਤੀ ਕੋਲੋਂ ਸਕੂਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਕੰਮ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦਾ। ਉਹ ਸਕੂਲੋਂ ਮਿਲਨ ਵਾਲਾ ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਉੱਤਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਪੁੱਛਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ।

– ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਰਿਆ-ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਤਿੰਨ ਇਨਕਲਾਬੀ

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਅਤੇ ਰਾਜਗੁਰੂ ਨੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਹੀ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਰੱਸਾ ਚੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਕੌਮੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਦਾ ਜਨਮ ਇੱਕੋ ਸੰਨ 1907 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੋਸਤ ਹਾਣੀ ਸਨ। ਰਾਜਗੁਰੂ ਦਾ ਜਨਮ 1908 ਈ. ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਲ ਛੋਟਾ ਸੀ।

ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਵਿੱਦਿਆਵਤੀ ਤੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਚੱਕ ਨੰਬਰ 105, ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਇਲਪੁਰ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਸੁਖਦੇਵ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਰਲੀ ਦੇਵੀ ਤੇ ਪਿਤਾ ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਲਾਲ ਥਾਪਰ ਦੇ ਘਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਰਾਜਗੁਰੂ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਪਾਰਵਤੀ ਬਾਈ, ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਨਰਾਇਣ ਰਾਜਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਪਿੰਡ ਖੇੜ, ਜ਼ਿਲਾ ਪੂਨਾ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਰਾਜਗੁਰੂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਸ਼ਿਵ ਰਾਮ ਹਰੀ ਰਾਜਗੁਰੂ ਸੀ।

ਸੁਖਦੇਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਲਾਲ ਥਾਪਰ ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆੜਤ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੁਖਦੇਵ ਅਜੇ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਾਇਆ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉੱਠ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਉਸ ਦੇ ਤਾਇਆ ਲਾਲਾ ਚਿੰਤ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਸ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ 'ਪਗੜੀ ਸੰਭਾਲ' ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਟਿਕਾਣਾ ਲਾਲਾ ਚਿੰਤ ਰਾਮ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ। ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਸ. ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇਸ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਅਕਸਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸਦਕਾ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਦੀ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਦੋਸਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅਕਸਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੰਨ੍ਹੇ ਦਿਲਾਂ 'ਚ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਜੂਝਣ ਦੇ ਬੀਜ ਪੁੰਗਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਧਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਰਿਪਬਲਿਕਨ ਆਰਮੀ ਐੱਚ, ਐੱਸ. ਆਰ.ਏ. ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਉੱਧਰ ਰਾਜਗੁਰੂ ਵੀ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ-ਭਗਤੀ, ਦੇਸ ਲਈ ਮਰ-ਮਿਟਣ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ “ਸਾਈਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ-ਗੋ ਬੈਕ” ਜਲੂਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਐੱਸ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਸਕਾਟ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਜਲੂਸ ਉੱਪਰ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਇੱਕ ਲਾਠੀ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਵੀ ਵੱਜੀ ਜੋ ਕਿ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ।

ਤਿੰਨਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਐੱਸ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਸਕਾਟ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ, ਸੁਖਦੇਵ, ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਆਜ਼ਾਦ ਤੇ ਜੈ ਗੋਪਾਲ ਸਕਾਟ ਦੇ ਦਫਤਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਿਸਟਰ ਸਕਾਟ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਡੀ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਸਾਂਡਰਸ ਮੋਟਰ-ਸਾਈਕਲ ਉੱਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਰਾਜਗੁਰੂ ਤੇ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਲਾਠੀਚਾਰਡਜ਼ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ।

ਇਸ ਕਤਲ ਪਿੱਛੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਸਿਰਫ ਖੂਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਖੂਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਜਨਤਾ ਦੇ ਡਿਗ ਰਹੇ ਮਨੋਬਲ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਜ਼ੁਲਮ ਖਿਲਾਫ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ ਚੁੱਕ ਸਕਣ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਹੁਣ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਸਹਿਣਗੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸੁੱਤੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਲਾਹੌਰ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਕੇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਤੇ ਰਾਜਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਜ਼ਾ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਏਨੀ ਕੀਮਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਕੇ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਨ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗੀ-ਕੈਦੀ ਮੰਨਦਿਆਂ ਫਾਂਸੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਵੇ ਸਗੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਨੂੰਨ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਕੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਮਿਥੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਕਿ ਰਾਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 23 ਮਾਰਚ, 1931 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਹੀ ਫਾਂਸੀ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨਸੂਬਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਮਹਾਨ ਸੂਰਬੀਰ ਦੋਸਤ ‘ਇਨਕਲਾਬ-ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ, ਸਾਮਰਾਜ-ਮੁਰਦਾਬਾਦ’ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਈ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਰੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ। ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ “ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ, ਬੇਇਨਸਾਫੀ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ, ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਨ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਮਝਾਂਗੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸੁਪਨੇ ਸਾਕਾਰਾ ਹੋ ਗਏ।” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਸੂਰਬੀਰ ਛੋਟੀਆਂ ਉਮਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਕਰ ਗਏ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ? ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ?
- (ਅ) ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਏ ਸਨ?
- (ੲ) ਤਿੰਨਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ, ਕਿਉਂ ਮਾਰਿਆ ਸੀ?
- (ਸ) ਤਿੰਨਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਸੰਸਥਾ ਬਣਾਈ ਸੀ?
- (ਹ) ਇਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਯੋਧੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਕੈਦੀ ਦੱਸਦੇ ਸਨ? ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ?
- (ਕ) ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਸ-ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ?
- (ਖ) ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਸਨ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਸ਼ਹੀਦ, ਹਾਣੀ, ਸਾਂਝ, ਫਾਂਸੀ, ਕੁਰਬਾਨੀ, ਲਾਠੀਚਾਰਜ, ਸੂਰਬੀਰ

3. ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਹਕੂਮਤ	:	ਰਾਜ, ਸ਼ਾਸਨ, ਸਲਤਨਤ
ਜ਼ੁਲਮ	:	ਅੱਤਿਆਚਾਰ
ਇਨਕਲਾਬ	:	ਕ੍ਰਾਂਤੀ
ਜਾਗਰੂਕ	:	ਜਾਗਣਾ, ਚੇਤੰਨ
ਮਨੋਰਥ/ਮਕਸਦ	:	ਮੰਤਵ, ਇਰਾਦਾ, ਇੱਛਾ, ਉਦੇਸ਼
ਮਨਸ਼ੁਬਾ	:	ਇਰਾਦਾ, ਸਕੀਮ

4. ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਸਾਇਆ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉੱਠਣਾ	:	ਮਾਤਾ ਜਾਂ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣੀ
ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਕਰਨਾ	:	ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਨਾ
ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਰੱਸਾ ਚੁੰਮਣਾ	:	ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ
ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਜਾਣਾ	:	ਹਰ ਪਾਸੇ ਚੀਕ-ਪੁਕਾਰ ਹੋਣਾ
ਸੁਪਨੇ ਸਾਕਾਰ ਹੋਣਾ	:	ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣਾ
ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣਾ	:	ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ

5. ਸਮਝੋ ਤੇ ਠੀਕ ਮਿਲਾਨ ਕਰੋ :

(ੳ) ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਤੇ ਰਾਜਗੁਰੂ	ਲਹਿਰ
(ਅ) ਸਕਾਟ ਕੇ ਸਾਂਡਰਸ	ਜਲੂਸ
(ੲ) ਪਗੜੀ ਸੰਭਾਲ	ਕੌਮ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ
(ਸ) ਸਾਈਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ-ਗੋ ਬੈਕ	ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫ਼ਸਰ
(ਹ) ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਰੱਸਾ ਚੁੰਮਣਾ	ਨਾਹਰਾ
(ਕ) 'ਇਨਕਲਾਬ-ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ	ਹੱਸ ਕੇ ਮੌਤ ਕਬੂਲਣੀ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ, ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ, ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ, ਜੰਗੀ-ਕੈਦੀ

ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ

ਕਿੰਨਾ ਹੈ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲਾ ਮੇਲਾ ਭਰਿਆ।
ਜਾਏ ਨਾ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਧਰਿਆ।
ਕਿੰਨ ਹਟਵਾਣੀਆਂ ਨੇ ਪਾਈਆਂ ਹੱਟੀਆਂ।
ਦੋਹੀਂ ਹੱਥੀਂ ਕਰਦੇ ਸਵਾਈਆਂ ਖੱਟੀਆਂ।
ਲੱਡੂਆਂ-ਜਲੇਬੀਆਂ ਦੇ ਭਰੇ ਥਾਲ ਨੇ।
ਖਾਣ ਦੇ ਸ਼ੁਕੀਨ ਖੜ੍ਹੇ ਬੰਨ੍ਹ ਪਾਲ ਨੇ।
ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਮੇਲੀਆਂ।
ਸੋਭਦੇ ਨੇ ਮੇਲੇ ਸਦਾ ਨਾਲ ਬੇਲੀਆਂ।
ਸੀਟੀਆਂ, ਸਪੀਕਰਾਂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਸ਼ੋਰ ਹੈ।
ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਲੋਰ ਹੈ।
ਕੱਪੜੇ ਨੇ ਪਾਏ ਲੋਕਾਂ ਰੰਗਾ-ਰੰਗ ਦੇ।
ਕੁੜਤੇ ਤੇ ਚਾਦਰੇ ਨੇ ਕਈ ਢੰਗ ਦੇ।
ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਤੇ 'ਵਾਰ' ਢਾਡੀਆਂ।
ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਾਡੀਆਂ-ਤੁਹਾਡੀਆਂ।
ਕਿਧਰੇ ਪੰਘੂੜੇ ਤੇ ਚੰਡੋਲ ਕਿਧਰੇ।

ਸੁਣਦੇ ਕਵੀਸ਼ਰਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਕਿਧਰੇ।
 ਆਥਣੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਢੋਲ ਵੱਜਦੇ।
 ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਮੱਲ ਨੇ ਅਖਾੜੀਂ ਗੱਜਦੇ।
 ਐਨਾ ਮੁਲਖੱਈਆ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਢੁੱਕਿਆ।
 ਲੱਭਦਾ ਨਹੀਂ ਬੰਦਾ ਸਾਬ ਨਾਲੋਂ ਉੱਕਿਆ।
 ਭੀੜ ਹੋਵੇ ਐਨੀ ਵਿੱਚ ਬੱਸਾ-ਲਾਰੀਆਂ।
 'ਤੋਬਾ-ਤੋਬਾ' ਕਹਿਣ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸਵਾਰੀਆਂ।
 ਧੁੱਪ, ਧੂੜ, ਧੱਕੇ ਜਿਹੜੇ ਜਰ ਸਕਦੇ।
 ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਸੈਰ ਸੋਈ ਕਰ ਸਕਦੇ।
 ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫੁੱਲ ਸੋਭਦੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ।
 ਮੇਲਿਆਂ 'ਚੋਂ ਮੇਲੇ ਰੰਗਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਭੀੜ ਸੀ ਤੇ ਲੋਕ ਪਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ?
- (ਅ) ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਕਾਹਦਾ-ਕਾਹਦਾ ਸ਼ੇਰ ਸੀ?
- (ੲ) ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ?
- (ਸ) ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ-ਕੀ ਸਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ?

2. 'ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲੇ' ਦਾ ਬਿਆਨ ਕੁਝ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰੋ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਬੇਲੀ, ਸ਼ੁਕੀਨ, ਗੁਲਾਬ, ਰੰਗਲਾ, ਪੰਜਾਬ

4. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਮੁਲਖੱਈਆਂ	:	ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ
ਅਖਾੜਾ	:	ਘੁਲਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਪਿੜ
ਉੱਕਿਆ	:	ਖੁੰਝਿਆ, ਭੁੱਲਿਆ
ਪੰਘੂੜਾ	:	ਛੋਟਾ ਮੰਜਾ, ਝੂਲਾ, ਪਾਲਣਾ
ਚੰਡੋਲ	:	ਝੂਲਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਝੂਟੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ
ਲੋਰ	:	ਮਨ ਦੀ ਮੌਜ, ਮਸਤੀ

ਢਾਡੀ : ਵਾਰਾਂ ਗਾਉਣ ਵਾਲ਼ਾ
ਕਵੀਸ਼ਰ : ਕਵਿਤਾ ਕਹਿਣ ਵਾਲ਼ਾ

■ ਵਿਆਕਰਨ :

ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਿਸ ਰੂਪ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜੀਵ, ਵਸਤੂ, ਸਥਾਨ ਆਦਿ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਣ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਚਨ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਚਨ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ: ਇੱਕਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ

- **ਇੱਕਵਚਨ** : ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਿਸ ਰੂਪ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜੀਵ, ਵਸਤੂ, ਸਥਾਨ ਆਦਿ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕਵਚਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ- ਮੇਲਾ ਹੱਟੀ, ਬੇਲੀ, ਲੱਡੂ, ਜਲੇਬੀ, ਸਵਾਰੀ ਆਦਿ।
- **ਬਹੁਵਚਨ** : ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਿਸ ਰੂਪ ਤੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜੀਵਾਂ, ਵਸਤਾਂ, ਸਥਾਨਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਵਚਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ- ਮੇਲੇ, ਹੱਟੀਆਂ, ਬੇਲੀਆਂ, ਲੱਡੂਆਂ, ਜਲੇਬੀਆਂ, ਸਵਾਰੀਆਂ ਆਦਿ।

ਵਚਨ ਬਦਲੋ :

ਬਜ਼ਾਰਾਂ, ਸੀਟੀਆਂ, ਸਪੀਕਰਾਂ, ਢਾਡੀਆਂ, ਫੁੱਲਾਂ, ਢੋਲ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ:

ਇਸ ਮੇਲੇ ਦੇ ਮੂਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ।

ਝੀਲ, ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ

ਝੀਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਛੀ ਉਤਰਦੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾ-ਫੈਲਾ ਕੇ ਤੁਰਦੇ। ਉਹ ਝੀਲ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਦੇ, ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਝਾੜਦੇ, ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸਸਤਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ।

ਸੋਹਣੇ-ਸੋਹਣੇ ਬੱਚੇ ਝੀਲ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਚੱਪੂ ਚਲਾਉਂਦੇ। ਉਹ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਅਠਖੇਲੀਆਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਜਾਂਦੇ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਝੀਲ ਮਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਬਹੁਤਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਾਣੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਪੰਛੀ ਵੀ ਉੱਥੇ ਨਾ ਆਉਂਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ। ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਬੱਚੇ ਪੁੱਛਦੇ:

ਕਿੱਥੇ ਤਾਂ ਗਏ ਤੇਰੇ ਪੰਛੀ ਰੰਗਲੇ?

ਕਿੱਥੇ ਤਾਂ ਠੰਢੜਾ ਨੀਰ?

ਅੱਗੋਂ ਝੀਲ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਰੀ ਜਿਹੀ ਲਹਿਰ ਉੱਠਦੀ :

ਉੱਡ ਤਾਂ ਗਏ ਮੇਰੇ ਪੰਛੀ ਰੰਗਲੇ,

ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਮੇਰਾ ਨੀਰ।

ਬੱਚੇ ਫੇਰ ਪੁੱਛਦੇ :

ਕਿਉਂ ਉੱਡ ਗਏ ਤੇਰੇ ਪੰਛੀ ਰੰਗਲੇ?

ਕਿਉਂ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਤੇਰਾ ਨੀਰ?

ਝੀਲ ਆਖਦੀ :

ਨੀਰ ਨਾ ਮੇਰਾ ਸੁੱਕਦਾ,

ਸਾਊ ਜੇ ਰਹਿੰਦਾ ਮਨੁੱਖ।

ਫੜ ਕੁਹਾੜਾ ਤੁਰ ਪਿਆ,

ਛੱਡਿਆ ਨਾ ਕੋਈ ਰੁੱਖ।

ਦਿੰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਨੀਰ ਨਾ,
ਪਰਬਤ ਰਾਏ ਸਭ ਰੁੱਖ।

ਬੱਚੇ ਪਰਬਤ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਗਏ ਤਾਂ ਚਿੜੀਆਂ, ਕਾਂ, ਘੁੱਗੀਆਂ, ਕਬੂਤਰ ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਖਾਣ ਲਈ ਦਾਣੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਆਲ੍ਹਣੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤੀਲ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਗਏ ਤਾਂ ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਤੇਹ ਦੇ ਤੰਗ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਿਰਨ, ਸਾਂਬਰ, ਬਘਿਆੜ ਅਤੇ ਰਿੱਛ ਮਿਲੇ। ਉਹ ਸਭ ਬੋਲੇ, “ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਚੱਲਾਂਗੇ। ਹੁਣ ਪਹਾੜ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਅਸੀਂ ਭੁੱਖੇ ਹਾਂ। ਪਹਾੜੀ ਨਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਏ। ਅਸੀਂ ਤਿਹਾਏ ਹਾਂ।” ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪਰਬਤ ਸੀ। ਨਾ ਰੁੱਖ ਸਨ, ਨਾ ਝਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਘਾਹ।

“ਪਰਬਤ-ਪਰਬਤ! ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ?” ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਪਰਬਤ ਨੇ ਹਉਂਕਾ ਲਿਆ:

ਛੱਡੋ ਝਾੜੀ-ਬੂਟ ਨਾ,
ਪੁੱਟ ਲਏ ਸਭ ਰੁੱਖ।
ਦਿੰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਨੀਰ ਨਾ,
ਬੱਦਲ ਗਏ ਸਭ ਰੁੱਖ।

ਸਭ ਨੇ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਅਸਮਾਨ ਵਿਧਰ ਬੱਦਲ ਤਾਂ ਸਨ ਪਰ ਵਰ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਅਵਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਬੱਦਲਾ-ਬੱਦਲਾ! ਤੂੰ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ?”

ਬੱਦਲ ਨੇ ਉਦਾਸ ਜਿਹੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ:

ਕੁਝ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਰੁੱਖ ਸੁੱਟੇ ਸਭ ਚੀਰ।
ਨਾ ਘਾਹ ਨਾ ਪੱਤੀਆਂ, ਕੀਹਨੂੰ ਦੇਵਾਂ ਨੀਰ?

ਬੱਚੇ, ਘੁੱਗੀਆਂ, ਕਾਂ, ਚਿੜੀਆਂ, ਰਿੱਛ, ਬਾਂਦਰ ਸਾਰੇ ਦੇ ਫੇਰ ਪਹਾੜ ਕੋਲ ਗਏ ਅਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, “ਪਹਾੜ-ਪਹਾੜ! ਤੇਰੇ ਰੁੱਖ ਕੀਹਨੇ ਵੱਢ ਲਏ। ਤੇਰਾ ਘਾਹ ਕਿੱਧਰ ਗਿਆ?”

ਪਹਾੜ ਨੇ ਕੁਝ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਿਹਾ :

ਘੁੱਗੀਆਂ, ਕੁਮਰੀਆਂ, ਲਾਲੀਆਂ ਦੇਵਣ ਮੈਨੂੰ ਸੁੱਖ।
ਬਾਘ-ਬਘੇਲੇ, ਹਾਥੀਆਂ ਕਦੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਦੁੱਖ।
ਬੇਮੁਖ ਮੈਥੋਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਮਨੁੱਖ।

ਬੱਚੇ, ਘੁੱਗੀਆਂ, ਕਾਂ, ਚਿੜੀਆਂ, ਰਿੱਛ, ਬਾਂਦਰ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਗਏ ਅਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, “ਮਨੁੱਖ-ਮਨੁੱਖ! ਤੂੰ ਰੁੱਖ ਕਿਉਂ ਵੱਢ ਲਏ? ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਬੀਜ ਦੇ! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੰਛੀ ਤੈਨੂੰ ਚੁੰਝਾ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ। ਸ਼ੇਰ ਤੈਨੂੰ ਖਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਹਾਥੀ ਤੈਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਮਧੋਲ ਦੇਵੇਗਾ।”

“ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ ਦਿਓ। ਗਲਤੀ ਮੇਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਰੁੱਖ ਵੱਢ ਲਏ। ਮੇਰੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੌਕੇ ਨਾਲ ਦਰਾੜਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅੰਨ ਨਹੀਂ, ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਸਜ਼ਾ ਮਰਜ਼ੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇਵੋ। ਮੈਂ ਪਾਪੀ ਹਾਂ।” ਮਨੁੱਖ ਰੋ ਪਿਆ।

ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਹੀਅ ਤੇ ਬੇਲਚੇ ਸਨ। ਮਗਰੋ-ਮਗਰ ਬੱਚੇ, ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਤੁਰ ਪਏ।

ਮਨੁੱਖ ਧਰਤੀ ਪੁੱਟਣ ਲੱਗਿਆ। ਧਰਤੀ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਸੁੱਕੀ ਸੀ। ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚੁੰਝਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਲਿਆਵਾਂਗੇ।”

“ਬੂਟੇ ਮੈਂ ਬੀਜ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਰਾਖੀ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ?” ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਅਸੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।” ਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਚੀਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬੂਟੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਪੰਛੀ ਚੁੰਝਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਲੈ ਆਉਂਦੇ। ਉਹ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਜਦੇ। ਸ਼ੇਰ, ਚੀਤੇ, ਬਘਿਆੜ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ। ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬੱਦਲ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬੂਟਿਆਂ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ।”

ਰੁੱਖ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਝਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਘਾਹ ਆਪੇ ਹੀ ਉੱਗ ਗਏ। ਰੰਗਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਪਾ ਲਏ। ਪੰਛੀ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ। ਮੋਰ ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਰਿੱਛ ਆਪਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖਾਂਦੇ। ਉਹ ਸਭ ਨਦੀ-ਨਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ।

ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲੀ ਝੀਲ ਹੁਣ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਉੱਥੇ ਸੁੰਦਰ-ਸੁੰਦਰ ਬੱਚੇ ਆਉਂਦੇ। ਹੱਸਦੇ-ਖੇਡਦੇ, ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ, ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੈਰ ਕਰਦੇ, ਖਿੜ-ਖਿੜ ਹੱਸਦੇ। ਝੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ ਜੰਗਲ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਉਸ ਜੰਗਲ਼ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ, ਰੰਗਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ, ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਮੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਗਦ-ਗਦ ਹੁੰਦੇ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਬੱਚੇ ਝੀਲ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਸਨ?
- (ਅ) ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਝੀਲ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਝੀਲ ਤੋਂ ਕੀ ਪੁੱਛਿਆ?
- (ੲ) ਝੀਲ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ?
- (ਸ) ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਪਰਬਤ ਵੱਲ ਤੁਰੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਪੰਛੀ ਤੇ ਜਾਨਵਰ ਮਿਲੇ?
- (ਹ) ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਕਿਸ ਗੱਲ ਲਈ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਸੀ?
- (ਕ) ਪੰਛੀਆਂ ਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਦਦ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ?
- (ਖ) ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਰੁੱਖ-ਬੂਟੇ ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ?

2. ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਇੱਕ ਦਿਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਝੀਲ ਰਹੀ ਸੀ।
- (ਅ) ਹੁਣ ਵੀ ਉੱਥੇ ਨਾ ਆਉਂਦੇ। ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੀਆਂ।
- (ੲ) ਬੱਚੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ।
- (ਸ) ਪਹਾੜ-ਪਹਾੜ! ਤੇਰੇ ਕੀਹਨੇ ਵੱਢ ਲਏ।
- (ਹ) ਮੈਨੂੰ ਦਿਓ। ਗ਼ਲਤੀ ਮੇਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਵੱਢ ਲਏ।

3. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਅਠਖੇਲੀਆਂ	:	ਮਸਤੀ ਭਰੀ ਚਾਲ, ਮਸਤਾਨੀ ਚਾਲ
ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ	:	ਜੋ ਕੀਤਾ ਨਾ ਜਾਣੇ, ਕੀਤੇ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਵਾਲ਼ਾ
ਪਰਬਤ	:	ਪਹਾੜ
ਨੀਰ	:	ਪਾਣੀ, ਜਲ
ਗਦ-ਗਦ ਹੋਣਾ	:	ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਜੁੜਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇਤਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ : ਬੇਮੁੱਖ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਗੇਤਰ ਲੱਗੇ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਲਿਖੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਝੀਲ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ, ਜਿੱਥੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਹੋਵੇ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਪੰਛੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ 'ਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀਆਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਤੇ ਚੋਗੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ

ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਬੱਸਾਂ, ਕਾਰਾਂ, ਸਾਈਕਲਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕੀੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਲੋਕੀਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਆ ਗਏ ਹੋਣ। ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਦਿਨ-ਬਦਿਨ ਆਵਾਜਾਈ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਲ ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਢੋ-ਢੁਆਈ ਕਰਦੇ ਟਰੱਕਾਂ, ਬੱਸਾਂ, ਕਾਰਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਆਵਾਜਾਈ ਵਧਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ।

ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਜਾਲ਼ ਵਿਛਣ ਕਾਰਨ ਪਿੰਡ ਤੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਜੁੜੇ ਗਏ ਹਨ। ਬੱਸਾਂ-ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕਾਰਨ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਉਮ-ਜਾਣ ਵਧੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਰੋਗੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲ਼ਨ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੈਦਲ ਚੱਲਣਾ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨਾ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇਜ਼ ਚੱਲਣ ਵਾਲ਼ੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਸਾਧਨ ਵਧ ਗਏ ਹਨ। ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਦਿਨ ਤੇਜ਼ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ ਚੱਲਣ ਵਾਲ਼ੀਆਂ ਕਾਰਾਂ, ਮੋਟਰਾਂ, ਗੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਹਵਾਈ-ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਤਰੱਕੀ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਹਲ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਘਟੀ ਤਾਂ ਠਰ੍ਹਮਾ ਜ਼ਰੂਰ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਰ ਕੋਈ ਕਾਹਲ਼ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਕਿਤੇ ਰੁਕਣਾ ਪਏ ਤਾਂ ਮਨ ਕਿੰਨਾ ਬੇਚੈਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਰੇਲ ਦਾ ਫਾਟਕ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਫਾਟਕ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਏਨਾ ਕਾਹਲ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਫਾਟਕ ਵਾਲ਼ੇ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

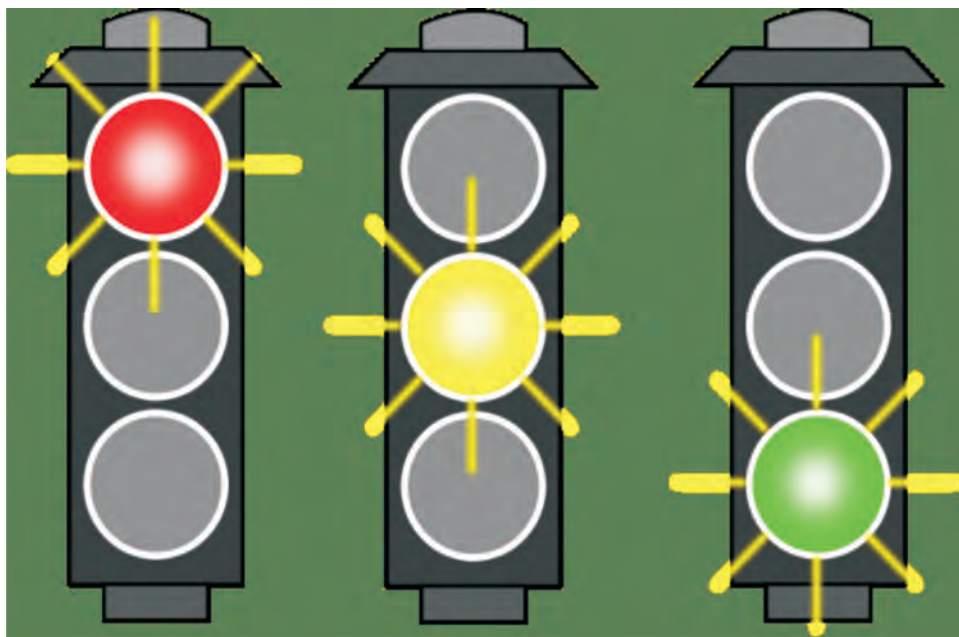
‘ਹੂੰ! ਗੱਡੀ ਘੰਟੇ ਨੂੰ ਆਉਣੀ ਏ, ਇਹਨੇ ਫਾਟਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।’ ਜਾਂ ‘ਓਏ, ਖੋਲ੍ਹ ਵੀ ਹੁਣ, ਕਿਵੇਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤੁਰਦਾ ਏ!’

ਜਦੋਂ ਫਾਟਕ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਸਿੰਗ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ, ਮੋਟਰਾਂ ਆਮ੍ਹੋ-ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਫਸ ਖਲੋਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਬੇਸਬਰੀ ਦੇ ਬੜੇ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਨਿੱਤ ਚੜ੍ਹੇ ਸੂਰਜ ਦਿਲ-ਕੰਬਾਊ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜਵਾਨ-ਜਹਾਨ ਮਰਦ, ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਬੇਵਕਤ ਦੀ ਮੌਤ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਬਚ ਤਾਂ ਜਾਂਚੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਗਹੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ-ਮੋਟਰਾਂ ਦੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਅੱਡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਲਈ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲ਼ੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹਰ ਇੱਕ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਚੱਲਣਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਪੀਡ ‘ਤੇ ਗੱਡੀ ਚਲਾਵੇ। ਜੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ‘ਹੋਰ ਤੇਜ਼’ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਦੋ ਬਰਾਬਰ ਭੱਜਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਅਕਸਰ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਕਾਹਦਾ ਜ਼ੋਰ!

ਤੇਜ਼ ਭੱਜਦੀ ਮੋਟਰ ਗੱਡੀ ਔਖੀ ਰੁਕਦੀ ਹੈ। ਮੁੜਨ ਵੇਲ਼ੇ ਉਲਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਲਾ ਸੋਚੋ, ਸਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਭਰੀ ਬੱਸ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਭਜਾਉਣਾ ਸਾਰੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਨਾਲ਼ ਖੇਡਣਾ ਨਹੀਂ! ਹੌਲੀ ਚਲਾਉਣ ਨਾਲ਼ ਮਸਾਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਹੀ ਦੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਾਦਸੇ ਡਾਈਵਰਾਂ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣੀ ਜਾਂ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕੰਡਕਟਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਵਾਰੀ ਨਾਲ ਗੱਲੀ ਪੈ ਜਾਣਾ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਚੈਕ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਬ੍ਰੇਕਾਂ ਜਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਠੀਕ ਨਾ ਰੱਖਣਾ, ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾੜੀ ਇੱਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੱਜਦੀ। ਡਾਈਵਰ ਲੱਖ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਗੱਡੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਜੇ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਚੱਲਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਰਤਣਗੇ ਤਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਭੀੜ ਵਾਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾ ਤੁਰਨਾ, ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦੋ-ਦੋ, ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਦੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਚੱਲਣਾ, ਮੁੜਨ ਵੇਲੇ ਹੱਥ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਾ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਗੱਡੀਆਂ-ਮੋਟਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਅਤੇ ਹਾਰਨਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਮੌਤ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸੜਕ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਿਚਕਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰਨ ਜਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲਾ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹ ਗਏ, ਭਾਵੇਂ ਉੱਤੇ ਟ੍ਰੱਕ ਆ ਚੜ੍ਹੇ।

ਕਈ ਸੱਜਣ ਸਾਈਕਲ ਜਾਂ ਸਕੂਟਰ ਰਾਹ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਰਾਹ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਡਰ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਭੋਲੇਪਣ ਵਿੱਚ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਪੇਂਡੂ ਲੋਕ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰਦੇ ਹਨ।

ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਭੈੜਾ ਮੌਸਮ ਵੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸੇਮ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੜਕ ਦਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੇਜ਼ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਘਰਾਲਾਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਡਿੱਗ ਕੇ ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਗੱਡੀਆਂ-ਮੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸੰਕੇਤ-ਬੋਰਡ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਭਾਰੀ ਪੁੰਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟੱਕਰਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਉਪਾਅ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਹੀ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਚੱਲਣ ਦੇ ਕੁਝ ਨਿਯਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਚੱਲੋ। ਸੜਕ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਕੇ ਫਿਰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਕੇ ਪਾਰ ਕਰੋ। ਕਾਹਲ ਨਾ ਕਰੋ। ਘਬਰਾਹਟ ਵਿੱਚ ਭੱਜੋ ਨਾ। ਸੜਕ ਖਾਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰੁਕ ਜਾਓ। ਜੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕਰੋ। ਚੌਕਾਂ ਅਤੇ ਭੀੜ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮੰਨੋ। ਜੇ ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਹਰੀ ਬੱਤੀ ਚੱਲਣ ਲਈ ਹੈ, ਪੀਲੀ ਉਡੀਕਣ ਲਈ ਅਤੇ ਲਾਲ ਰੁਕਣ ਲਈ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚੁਰਾਹਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਊਡਸਪੀਕਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

‘ਮੋੜ ’ਤੇ ਹੌਲੀ ਚਲਾਓ। ਮੁੜਨ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦਿਓ ਆਦਿ।’

ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ, ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਲਾਉਣਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਬੋਰਡਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੋੜ, ਉਚਾਈ, ਨਿਵਾਣ, ਪੁਲ, ਚੌਕ, ਸਕੂਲ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਬਾਦੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਪੀਡ ਘੱਟ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸੰਕੇਤਾਂ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਲਾਉਣ ਦਾ ਤਦ ਹੀ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚਡ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਰਾਹ ਵਿੱਚੋਂ ਕੰਡੇ ਤੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜੇ ਸੜਕਾਂ ਸਾਫ਼ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣ ਜਾਂ ਗੰਦੀਆਂ ਹੀ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਟਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪੰਧ ਸੁੱਖੀ-ਸਾਂਦੀ ਹੀ ਮੁੱਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਆਵਾਜਾਈ ਕਿਉਂ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ?
- (ਅ) ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਹੋਣ ਕੇ ਕਿਹੜੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ?
- (ੲ) ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ?
- (ਸ) ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਆਵਾਜਾਈ, ਭਿਆਨਕ, ਲਾਪਰਵਾਹੀ, ਸਾਵਧਾਨੀ, ਸਹੂਲਤ, ਕੋਸ਼ਿਸ਼

3. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

- ਤਾਂਤਾ : ਲਾਮ-ਡੋਰੀ, ਭੀੜ
- ਠਹੁੰਮਾ : ਹਲੀਮੀ, ਸਹਿਜ
- ਬੇਚੈਨ : ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ, ਫਿਕਰਮੰਦ, ਚਿੰਤਾਵਾਨ
- ਸਮਾਚਾਰ : ਖ਼ਬਰ, ਖ਼ਬਰਸਾਰ, ਹਾਲ-ਚਾਲ

ਹਾਦਸਾ	:	ਦੁਰਘਟਨਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਟਨਾ
ਘਰਾਲਾਂ	:	ਪਾਣੀ ਵਗਣ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਹੋਈ ਥਾਂ
ਉਪਾਅ	:	ਇਲਾਜ
ਹਿਦਾਇਤ	:	ਨਸੀਹਤ, ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਵਜੋਂ ਹੁਕਮ
ਸਹਿਯੋਗ	:	ਮਿਲਵਰਤਣ

■ ਵਿਆਕਰਨ :

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ :

- ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ।
- ਤੇਜ਼ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਸਾਧਨ।
- ਬੇਵਕਤ ਦੀ ਮੌਤ ਮਰਦੇ ਹਨ।
- ਸਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਬੱਸ।
- ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ।
- ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਭੋਲੇਪਣ ਵਿੱਚ ਸੜਕ 'ਤੇ ਖੇਡਦੇ ਹਨ।
- ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ।
- ਚੰਗੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨਸ਼

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ:

ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਓ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ ਜਾਂ ਸੜਕ-ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਪਤਾਹ ਦੌਰਾਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਤਿੰਨ ਸਵਾਲ

ਇੱਕ ਰਾਜਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, “ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾ ਕਰਾਂ।” ਉਹ ਸਵਾਲ ਇਹ ਸਨ:

1. ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?
2. ਵਰਤਾਅ ਲਈ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀ ਕਿਹੜੇ ਹਨ
3. ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

ਰਾਜੇ ਨੇ ਡੌਂਡੀ ਪਿਟਵਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ਼ ਮਾਲਾ-ਮਾਲ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਡੌਂਡੀ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਆਏ ਤੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲੱਗੇ।

ਪਹਿਲੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਵੇਲ਼ੇ ਦੀ ਵੰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਮੌਕੇ-ਸਿਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਹਮੇਸ਼ਾ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ।”

ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ, “ਸਿਆਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕੌਸਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਕਿ ਹੁਣ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਠੀਕ ਮੌਕਾ ਹੈ।”

ਇਹਨਾਂ ਜਵਾਬਾਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ। ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ, “ਹਰ ਵਕਤ ਕੌਸਲ ਕਿਵੇਂ ਬੁਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ?”

ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ, “ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੌਕਰ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸ ਦੇਣ ਤੇ ਰਾਜਾ ਹਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਲਈ ਪਹਿਲੋਂ ਤਿਆਰ ਰਿਹਾ ਕਰੇ।” ਬਾਕੀ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣ-ਬਣ ਦੀ ਲੱਕੜੀ ਵਾਂਗ ਆਏ। ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ, “ਵਰਤਾਅ ਲਈ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀ ਵਜ਼ੀਰ ਹੋਣ।” ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ, “ਨਹੀਂ, ਫ਼ੌਜ ਅਤੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨਾਲ਼ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਇੰਸ ਦੱਸਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੂਖਮ ਕਲਾ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭਗਤੀ। ਜਵਾਬ ਅਜਿਹੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ਼ ਵੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਠੀਕ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਇਨਾਮ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੰਗਲ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਆਣਾ ਤਪੀਸ਼ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਚੱਲੋ, ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਪੁੱਛੀਏ।”

ਤਪੀਸ਼ਰ ਆਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਛੱਡ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਆਮ ਆਦਮੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ਼ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਭੇਸ ਬਦਲਿਆ, ਮਮੂਲੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਲ਼ੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ, ਆਪਣੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਜੰਗਲ਼ ਦੇ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਕੁਟੀਆ ਵੱਲ ਇਕੱਲਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਦ ਰਾਜਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਤਪੀਸ਼ਰ ਆਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਇੱਕ ਕਿਆਰੀ ਪੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੁੱਝਾ ਰਿਹਾ। ਤਪੀਸ਼ਰ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਿਰਧ ਤੇ ਨਿਰਾ ਕਰੰਗ ਹੋਇਆ-ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਹੀ ਮਰਦਿਆਂ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੋਲ਼ ਜਾ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਤਪੀਸ਼ਰ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਆਇਆ ਹਾਂ:

1. ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?
2. ਵਰਤਾਅ ਲਈ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀ ਕਿਹੜੇ ਹਨ
3. ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

ਤਪੀਸ਼ਰ ਨੇ ਸਵਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਥੱਕ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਕਹੀ ਫੜ ਲਈ ਅਤੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਤਪੀਸ਼ਰ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਥੱਕ ਗਏ ਹੋਵੋਗੇ। ਕਹੀ ਮੈਨੂੰ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਕਿਆਰੀ ਪੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਤਪੀਸ਼ਰ ਨੇ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਆਖ ਕੇ ਕਹੀ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਫੇਰ ਉਹੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਪਰ ਤਪੀਸ਼ਰ ਉਵੇਂ ਦਾ ਉਵੇਂ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਕਹੀ ਫੜ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਥੱਕ ਗਏ ਹੋ, ਲਿਆਓ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੰਮ ਕਰਾਂ।”

ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਹੀ ਹੱਥਾਂ ਨਾ ਛੱਡੀ ਅਤੇ ਕਿਆਰੀ ਪੁੱਟਦਾ ਰਿਹਾ। ਦੋ ਘੰਟੇ ਲੰਘ ਗਏ, ਸੂਰਜ ਛਿਪਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਹੀ ਰੱਖ ਕੇ ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤਪੀਸ਼ਰ ਜੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਦੱਸੋ, ਮੈਂ ਘਰ ਮੁੜ ਜਾਵਾਂ।”

ਤਪੀਸ਼ਰ ਬੋਲਿਆ, “ਅਹੁ ਵੇਖੋ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਦੌੜਿਆ ਆਉਂਦੈ, ਵੇਖੀਏ ਇਸ ਵਿਚਾਰੇ 'ਤੇ ਕੀ ਬਿਪਤਾ ਪਈ ਹੈ?”

ਰਾਜੇ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਗੱਭਰੂ ਦੌੜਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਵੱਖੀ 'ਤੇ ਸਨ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਲਹੂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਤਪੀਸ਼ਰ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਨਿਢਾਲ ਹੋ ਕੇ ਢਹਿ ਪਿਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਵੱਖੀ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਜ਼ਖਮ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਫੌਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰੁਮਾਲ ਤੇ ਤਪੀਸ਼ਰ ਦੇ ਤੌਲੀਏ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਪਰ ਲਹੂ ਵਗਣੋਂ ਬੰਦ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਰਾਜਾ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਲਹੂ-ਲਿਬੜਿਆਂ ਰੁਮਾਲ ਲਾਹੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਜ਼ਖਮ ਉੱਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਵੇ ਅਖੀਰ ਤਪੀਸ਼ਰ ਨੇ ਕੋਈ ਮਲੂਮ ਲਾਈ ਅਤੇ ਲਹੂ ਵਗਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਪੀਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮੰਗਿਆ। ਰਾਜਾ ਦੌੜ ਕੇ ਘੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ।

ਏਨੇ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਠੰਢ ਵੀ ਪੈਣ ਲੱਗੀ। ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਤਪੀਸ਼ਰ ਨੇ ਉਸ ਜ਼ਖਮੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚ ਲਿਟਾਇਆ। ਅੰਦਰ ਲੇਟ ਕੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗਈ। ਰਾਜਾ ਵੀ ਦਿਨ ਭਰ ਦਾ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਨੀਂਦਰ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਤੇ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਰਾਤ ਲੰਘ ਗਈ। ਸਵੇਰੇ ਜਦ ਉਹ ਜਾਗਿਆ ਤਾਂ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, ਮੈਂ ਏਥੇ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਿਆ? ਜਦ ਉਸ ਗੱਭਰੂ ਨੇ ਅੱਖ ਖੋਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਤੱਕਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ, ਹਜ਼ੂਰ!” ਰਾਜਾ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਮਾਫ਼ੀ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ?”

ਗੱਭਰੂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਹਜ਼ੂਰ! ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ 'ਤੇ ਲਟਕਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇ ਆਏ ਹੋ। ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਸੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹਨੇਰਾ ਪੈਣ ਤੱਕ ਵੀ ਮੁੜੇ ਹੀ ਨਾ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਭਣ ਚੱਲ ਪਿਆ ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਪਾਹੀ ਮੈਨੂੰ ਟੱਕਰ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਥੋਂ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦਾ ਭੱਜ ਕੇ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਤੇ ਏਥੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮਲੂਮ-ਪੱਟੀ ਕਰ ਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾਈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਮੈਂ ਜਿਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਚਰਨ-ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਰਹਾਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਖਿਮਾ ਕਰੋ।”

ਰਾਜਾ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਵੈਰੀ ਤੇ ਭਾਈ ਦੇ ਕਾਤਲ ਦੀ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਭੇਜ ਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਹਕੀਮ ਬੁਲਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਤੇਰੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਲਾਜ ਕਰੇਗਾ। ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ।”

ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਗੱਭਰੂ ਤੋਂ ਵਿਹਲਿਆਂ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜਾ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਤਪੀਸ਼ਰ ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਲੀ ਕਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਬੀ ਬੀਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ, “ਮਹਾਰਾਜ, ਮੇਰੀ ਅਖੀਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿਓ।”

ਤਪੀਸ਼ਰ ਨਿੱਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, “ਰਾਜਨ! ਤੇਰੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਜਵਾਬ ਮਿਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।”

ਰਾਜਾ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ?”

ਤਪੀਸ਼ਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਰਾਜਨ! ਵੇਖ, ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਦਇਆ ਕਰ ਕੇ ਨਿਆਰੀ ਨਾ ਪੁੱਟਦਾ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਆਦਮੀ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਸੋ, ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਉਹ ਸੀ ਜਦ ਤੂੰ ਕਿਆਰੀ ਪੁੱਟਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਵਰਤਾਅ ਲਈ ਤੇਰੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਪੁਰਸ਼ ਸਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨੇਕੀ ਕਰਨਾ ਤੇ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਤੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਸੀ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦ ਇਹ ਗੱਭਰੂ ਦੌੜਦਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਉਹ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪੱਟੀ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਤੂੰ ਇਉਂ ਨਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਆਦਮੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਵਰਤਾਅ ਲਈ ਓਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆਦਮੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਭਲਾ ਤੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਸੀ।” ਕੁਝ ਕੁ ਰੁਕ ਕੇ ਤਪੀਸ਼ਰ ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

“ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੇ ਨੇਕੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਕਰ ਲਓ। ਇਹ ਵੇਲਾ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਹੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਲਈ ਉਹੋ ਹੀ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਘੜੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋਵੇ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਸਾਡਾ ਵਾਹ ਹੀ ਨਾ ਪਏ ਤੇ ਬੰਦਾ ਇਸ ਜਹਾਨ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਵੇ।”

“ਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ, ਉੱਚਾ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਭਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਹ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ।”

ਤਪੀਸ਼ਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਜਵਾਬਾਂ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਤਪੀਸ਼ਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਗਿਆ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਰਾਜੇ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਵਾਲ ਕਿਉਂ ਪੁੱਛੇ ਸਨ?
- (ਅ) ਤਿੰਨ ਸਵਾਲ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਸਨ?
- (ੲ) ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਤਿੰਨ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
- (ਸ) ਰਾਜੇ ਨੇ ਤਪੀਸ਼ਰ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਕੀਤਾ?
- (ਹ) ਤਪੀਸ਼ਰ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੁੱਛਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਤਾ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਡੌਂਡੀ ਪਿਟਾਉਣੀ, ਮਾਲਾ-ਮਾਲ ਕਰਨਾ, ਬਣ-ਬਣ ਦੀ ਲੱਕੜੀ, ਤਪੀਸ਼ਰ, ਚਰਨ-ਸੇਵਕ

3. ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ:

ਇਤਰਾਜ਼	:	ਸ਼ੰਕਾ, ਵਿਰੋਧ
ਮਸ਼ਵਰਾ	:	ਰਾਏ, ਸਲਾਹ
ਤਪੀਸ਼ਰ	:	ਤਪ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ਾ
ਕੁਟੀਆ	:	ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਝੁੱਗੀ ਜਾਂ ਝੌਂਪੜੀ
ਬਿਰਧ	:	ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਆਦਮੀ, ਬਜ਼ੁਰਗ
ਨਿਢਾਲ	:	ਨਿਸ਼ੱਤਾ
ਵਰਤਾਅ	:	ਵਿਹਾਰ, ਵਤੀਰਾ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਾਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ਼ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਦਾ, ਨੇ, ਲਈ, ਤੋਂ, ਨੂੰ, ਵਿੱਚ ਆਦਿ।

ਹੋ! ਅਜੇ ਸੰਭਾਲ਼ ਇਸ ‘ਸਮੇਂ’ ਨੂੰ ਕਰ ਸਫ਼ਲ ਉਡੰਦਾ ਜਾਂਵਦਾ
ਇਹ ਠਹਿਰਨ ਜਾਚ ਨਾ ਜਾਣਦਾ, ਲੰਘ ਗਿਆ ਨਾ ਮੁੜ ਕੇ ਆਂਵਦਾ।

ਧਰਤੀ ਦਾ ਗੀਤ

ਧਰਤੀ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ
ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਜਾਈਏ ਬਲਿਹਾਰ।

ਸੂਰਜ ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਤੇਰੇ
ਮੁੱਖੜੇ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾਵੇ।
ਬੱਦਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛਮ-ਛਮ ਵਰਖਾ
ਤੈਨੂੰ ਆਣ ਨੁਹਾਵੇ।
ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਫੁੱਲ
ਤੈਨੂੰ ਦੇਣ ਸ਼ਿੰਗਾਰ।

ਉੱਚੇ ਪਰਬਤ ਬਰਫਾਂ ਕੱਜੇ
ਤੇਰੀ ਸ਼ਾਨ ਵਧਾਉਂਦੇ।
ਰੁੱਖ ਬੂਟੇ ਸਭ ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ
ਰਹਿੰਦੇ ਨਿੱਤ ਸਜਾਉਂਦੇ।
ਰਾਤੀਂ ਚੰਨ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਤੇਰਾ
ਦੇਵਣ ਰੂਪ ਸ਼ਿੰਗਾਰ।

ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਲ-ਕਲ ਕਰਦਾ
ਪਾਣੀ ਗੀਤ ਸੁਣਾਵੇ।
ਵਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੌਣ ਰੁਮਕਦੀ
ਦਿਲ ਸਾਡਾ ਬਹਿਲਾਵੇ।
ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤੇਰੀ
ਮਹਿਮਾ ਅਪਰ-ਅਪਾਰ।

ਤੇਰੇ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਨੇ ਪਈਆਂ
ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ ਧਾਤਾਂ।
ਤੇਰੀ ਕੁੱਖ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਨੂੰ
ਮਿਲਦੀਆਂ ਕਈ ਸੁਗਾਤਾਂ।

ਖਲਕਤ ਖਾਤਰ ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਤੂੰ
ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ।

ਅੱਡ-ਅੱਡ ਥਾਂਵਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਖਰਾ
ਪੌਣ ਤੇ ਪਾਣੀ ਤੇਰਾ।
ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਲੱਖਾਂ ਜੀਵਾਂ
ਲਾਇਆ ਏਥੇ ਡੇਰਾ।
ਸਾਰੇ ਜੀਵ-ਪ੍ਰਾਣੀ ਰੱਜ-ਰੱਜ
ਤੈਨੂੰ ਕਰਨ ਪਿਆਰ।

ਧਰਤੀ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ
ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਜਾਈਏ ਬਲਿਹਾਰ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਸੂਰਜ ਧਰਤੀ ਦਾ ਮੁਖੜਾ ਕਿਵੇਂ ਰੁਸ਼ਨਾਉਂਦਾ ਹੈ?
- (ਅ) ਚੰਨ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਪੈਣ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦੀ ਹੈ?
- (ੲ) ਧਰਤੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਾਧਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ?
- (ਸ) ਧਰਤੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀ-ਕੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ :

- (ੳ) ਸੂਰਜ ਕਿਰਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਤੇਰੇ
.....।
- (ਅ) ਉੱਚੇ ਪਰਬਤ ਬਰਫ਼ਾਂ ਕੱਜੇ
.....।
- (ੲ) ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਲ-ਕਲ ਕਰਦਾ
.....।

3. ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਬਲਿਹਾਰ	:	ਕੁਰਬਾਨ, ਸਦਕੇ
ਪਰਬਤ	:	ਪਹਾੜ
ਰਿਸ਼ਮਾਂ	:	ਕਿਰਨਾਂ
ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ	:	ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਆਲਮ

ਮਹਿਮਾ	:	ਸੋਭਾ, ਉਸਤਤ, ਵਡਿਆਈ
ਖਲਕਤ	:	ਦੁਨੀਆਂ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ
ਭੰਡਾਰ	:	ਖਜ਼ਾਨਾ, ਸੰਗ੍ਰਹਿ
ਕਲ-ਕਲ	:	ਸ਼ੋਰ, ਰੌਲਾ
ਅਪਰ-ਅਪਾਰ	:	ਅਪਾਰ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ

■ ਵਿਆਕਰਨ :

ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ :

ਜੈ-ਜੈਕਾਰ, ਰੁਸ਼ਨਾਵੇ, ਛਮ-ਛਮ, ਦੇਣ ਸ਼ਿੰਗਾਰ, ਵਧਾਉਂਦੇ, ਸਜਾਉਂਦੇ, ਕਲ-ਕਲ, ਰੁਮਕਦੀ, ਬਹਿਲਾਵੇ, ਮਹਿਮਾ, ਮਿਲਦੀਆਂ, ਸੁੱਖਾਂ, ਅੱਡ-ਅੱਡ, ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ, ਰੱਜ-ਰੱਜ, ਲਾਇਆ

ਦੁਹਰਾਅ-ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ:

ਛਮ-ਛਮ, ਅੱਡ-ਅੱਡ, ਰੱਜ-ਰੱਜ

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ:

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦੁਹਰਾਅ ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇ।

ਪਿੰਡ ਇਉਂ ਬੋਲਦੇ

ਦੀਪ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦੋਸਤ ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਕਿਧਰੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ-ਜੈਪੁਰ, ਜੋਧਪੁਰ, ਪਾਲਮਪੁਰ ਜਾਂ ਬੰਗਲੌਰ (ਬੈਂਗਲੁਰੂ) ਜਾਵੇ। ਸਕੂਲੋਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਪਾਪਾ! ਅਸੀਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂਗੇ? ਛੁੱਟੀਆਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।”

ਪਾਪਾ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਬੇਟਾ! ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਤਕੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਪਿੰਡ, ਜਿੱਥੇ ਤੇਰੇ ਦਾਦਾ, ਦਾਦੀ ਤੇ ਤਾਇਆ, ਤਾਈ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।”

“ਲੈ ਬੱਸ! ਪਿੰਡ ਹੀ, ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਰਮਨ ਤਾਂ ਜੈਪੁਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਏਕਮ ਤਾਂ ਲੰਡਨ ਕੇਵਲ ਸੈਰ ਕਰਨ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਪਿੰਡ” ਉਸ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਕਿਹਾ।

“ਬੇਟਾ! ਤੂੰ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇਗਾ!”

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ! ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਮਾਸੀ ਜੀ ਦੀ ਬੇਟੀ ਕੰਚੂ ਦੱਸਦੀ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਗੋਰੇ ਦੀ ਬਦਬੋ ਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ।”

“ਹੁਣ ਉਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਏ, ਬੇਟੇ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਗੋਰੇ ਦੀ ਬਦਬੋ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਗੋਰੇ ਦੀ ਗੈਸ ਬਣਨ ਲੱਗ ਪਈ ਏ। ਸਾਰਾ ਗੋਰਾ ਇੱਕ ਥਾਂ ਗੋਬਰ ਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਕੋਲ਼ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ।”

ਦੀਪ ਦੀ ਭੈਣ ਰਾਣੋ ਪਾਪਾ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੋਲੀ, “ਹਾਂ, ਪਾਪਾ ਜੀ! ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਪਿੰਡਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਏ। ਸਾਡੇ ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲ਼ੇ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ, ਮਿੱਟੀ-ਘੱਟਾ ਉੱਡਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੱਕੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਨੇ ਤੇ ਉੱਥੇ ਹੁਣ ਧੂੜ-ਮਿੱਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।”

ਭੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦੀਪ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਲਈ ਮੰਨ ਗਿਆ।

ਦੀਪ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਘੁਸਮੁਸੇ ਤੱਕ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੀਪ ਕੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਤੇ ਤਾਇਆ-ਤਾਈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਰੇਨੂੰ ਤੇ ਰਾਜ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਦੇਖਦਿਆਂ-ਦੇਖਦਿਆਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਿਹੜਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ਼ ਭਰ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੀਪ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਭੈਣ, ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਐਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।” ਭੈਣ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, “ਦੀਪ! ਇਹੀ ਤਾਂ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ, ਇੱਥੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਏ।”

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਰੇਨੂੰ ਤੇ ਰਾਜ ਭੱਜੇ-ਭੱਜੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ਼ ਆਏ ਤੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਆਪਾਂ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਨਹਿਰ 'ਤੇ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਉੱਥੇ ਖੂਬ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਕਰਾਂਗੇ। ਉੱਥੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਬੋਹੜ ਉੱਤੇ ਅਸੀਂ ਪੀਘ ਵੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਝੂਟੇ ਲਵਾਂਗੇ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਂ ਗਏ। ਸਵੇਰੇ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਚੀਂ-ਚੀਂ ਨੇ, ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਰਸਰਾਹਟ ਨੇ, ਗਾਲ਼੍ਹੜਾਂ ਦੀਆਂ ਟਪੂਸੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਜਗਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਨਹਿਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਸੈਰ ਕਰਨ ਤੁਰ ਪਏ।

ਥੱਕ-ਟੁੱਟ ਕੇ ਨੱਚਦੇ-ਟੱਪਦੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਸੀਆਂ ਵੇਸਣ-ਪਿਆਜ਼ ਵਾਲੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ, ਨਾਲ਼ ਤਾਜ਼ੀ ਲੱਸੀ ਤੇ ਮੱਖਣ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕ ਕੇ ਕੱਢਿਆ ਸੀ, ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਦੀਪ ਨੂੰ ਮਿੱਸੀ ਰੋਟੀ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਆਪਣੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬਜ਼ਾਰੀ ਮੱਖਣ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਅੱਕ ਗਿਆ ਸੀ।”

ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫ਼ਾਰਮ 'ਤੇ ਲੈ ਗਏ। ਫਲਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ਼ ਝੂਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਮਰੂਦ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਅਮਰੂਦ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਏਨੇ ਨੀਵੇਂ ਸਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਹੱਥ ਨਾਲ਼ ਤੋੜ ਲਓ। ਦੀਪ ਦੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅਮਰੂਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀੜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਜ਼ਿੰਨੇ ਵੀ ਬੂਟੇ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀਆਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦਾ ਵੀ ਰੁਝਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਤਾਇਆ ਜੀ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ “ਐਤਕੀਂ ਕਣਕ ਦਾ ਝਾੜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਮਾਹਰ ਇੱਥੇ ਆਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਬਿਜਾਈ ਵਗ਼ੈਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।”

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਤਾਈ ਜੀ ਨੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚੋਂ ਤਾਜ਼ਾ-ਤਾਜ਼ਾ ਸਾਗ ਤੋੜ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ ਬਣਾਇਆ। ਰਾਤੀਂ ਸਾਗ ਨਾਲ਼ ਮੱਕੀ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਈਆਂ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਬੜੇ ਸੁਆਦ ਨਾਲ਼ ਸਾਗ ਤੇ ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਪਣ-ਚੱਕੀ ਦੇਖੀ, ਤੇਲ ਕੱਢਣ ਵਾਲੀ ਚੱਕੀ ਦੇਖੀ ਜੋ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉੱਥੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਇੱਕ ਪੋਲਟਰੀ-ਫ਼ਾਰਮ ਸੀ। ਤਾਇਆ ਜੀ ਸਭ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਲੈ ਗਏ। ਕੁਕੜੀਆਂ ਕਿੱਥੇ ਅੰਡੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ, ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ ਆਦਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖਿਆ। ਸਭ ਨੇ ਰਲ਼ ਕੇ ਖੂਬ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਕੀਤੀ।

ਇਉਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹਫ਼ਤਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਦੀਪ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਪਾਪਾ.... ਅਜੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕੁਝ ਦੇਖਣ ਵਾਲ਼ਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਏ ਤੇ ਨਾਲ਼ੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।”

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਗੰਨੇ, ਸਾਗ, ਮੱਕੀ ਦਾ ਆਟਾ, ਦਾਲ਼ਾਂ ਤੇ ਕਣਕ ਆਦਿ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਖਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਦੀਪ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਵਾਰ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਕਰੇਗਾ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਦੀਪ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ?
- (ਅ) ਦੀਪ ਦੇ ਦੋਸਤ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਘੁੰਮਣ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ?
- (ੲ) ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਗੋਹੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?
- (ਸ) ਪਿੰਡਾਂ ਨੇ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ?
- (ਹ) ਦੀਪ ਦੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਕਿਸ ਦੀਆਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ?
- (ਕ) ਦੀਪ ਨੇ ਦਰਿਆ ਉੱਤੇ ਕੀ-ਕੀ ਦੇਖਿਆ?
- (ਖ) ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੁਝ ਰਖਵਾਇਆ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਤਰੱਕੀ, ਘੁਮਸੁਮਾ, ਇੰਤਜ਼ਾਮ, ਟਪੂਸੀਆਂ, ਸਰਸਰਾਹਟ, ਜੈਵਿਕ

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ :

(ੳ) “ਬੇਟਾ! ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਐਤਕੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ।”

(ਅ) “ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਪਿੰਡਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਏ।”

(ੲ) “ਆਪਾਂ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਨਹਿਰ ’ਤੇ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਉੱਖੇ ਖੂਬ ਮੌਜ ਮਸਤੀ ਕਰਾਂਗੇ।”

(ਸ) “ਅਜੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕੁਝ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਏ ਤੇ ਨਾਲ਼ੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।”

ਵਿਆਕਰਨ :

ਨਾਂਵ ਦੇ ਜਿਸ ਰੂਪ ਤੋਂ ਜ਼ਨਾਨੇ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦਾ ਭੇਦ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਿੰਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
ਲਿੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

(1) ਪੁਲਿੰਗ

(2) ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ

ਪਾਪਾ, ਦਾਦਾ, ਦੋਸਤ, ਕੀੜਾ, ਤਾਇਆ, ਆਦਿ ਪੁਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

ਭੈਣ, ਮਾਸੀ, ਦਾਦੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ, ਬੇਟੀ, ਤਾਈ, ਕੁਕੜੀਆਂ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

4. ਪੁਲਿੰਗ ਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੋੜੋ :

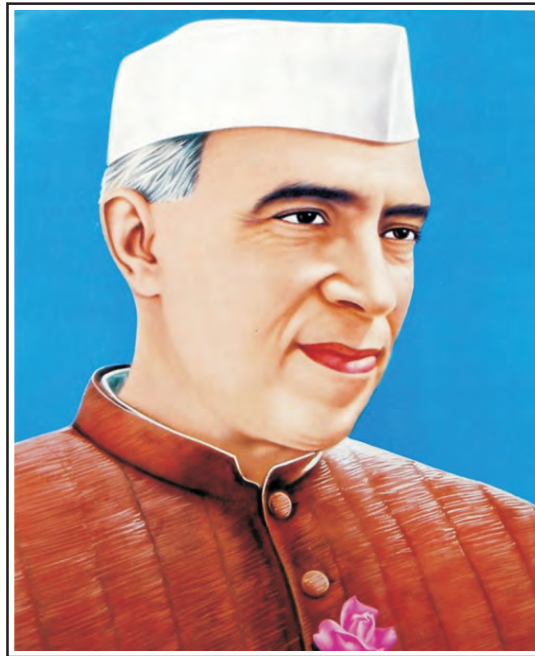
ਪਾਪਾ	ਸਹੇਲੀ
ਦਾਦਾ	ਕੀੜੀ
ਦੋਸਤ	ਮੰਮੀ
ਕੀੜਾ	ਦਾਦੀ
ਤਾਇਆ	ਕੁਕੜੀ
ਭੈਣ	ਤਾਈ
ਕੁੱਕੜ	ਭਰਾ

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ:

ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੁਲਿੰਗ ਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੇਗਾ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਲੋਕ-ਨਾਇਕ ਦਾ ਚਲਾਣਾ

ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੱਸ ਰਾਜਪੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੁਕਦੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਕੰਡਕਟਰ ਨੇ ਇਕਦਮ ਘੰਟੀ ਦੇ ਕੇ ਰੋਕ ਲਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਚੇਤੇ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਮਿੰਟ ਲਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਕਾਹਲੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਏਨੀ ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਨ।

ਕੰਡਕਟਰ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਟਿਕਟ-ਚੈੱਕਰ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਨਾ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਹਟਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਬੱਸ ਤੋਰਨ ਲਈ ਘੰਟੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਰਮੀ ਡਾਢੀ ਸੀ, ਖੜ੍ਹੀ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਵਾਰੀਆਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਡੀਲਕਸ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਬੱਲੇ ਗੱਦਾ ਪਿੱਛੇ ਢੋਅ ਅਤੇ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਸੀਟਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਹਨ। ਖੱਬੇ ਜਾਂ ਸੱਜੇ ਬੈਠੀ ਸਵਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ।

“ਚੱਲੋ, ਤੋਰੋ ਬੱਸ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਗੱਲ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਿਓ”, ਮੈਂ ਘੰਟੀ ਨੂੰ ਅੰਗੂਠੇ ਨਾਲ ਦਬਾਉਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਕਿਹਾ ਕੰਡਕਟਰ ਨੇ ਮੰਨ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਬੱਸ ਤੁਰ ਪਈ। ਕੰਡਕਟਰ ਤੇ ਚੈੱਕਰ ਵੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ।

“ਤੈਨੂੰ ਪਤੇ! ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਚੱਲ ਵੱਸੋ?”, ਚੈੱਕਰ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਚੇਤਾ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

“ਹੈ! ਕੌਣ?” ਕੰਡਕਟਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ।”

“ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ! ਰੇਡੀਓ ਉੱਤੇ ਖ਼ਬਰ ਸੀ। ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ। ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਤੁਰ ਪਏ ਹੋਵੋਗੇ ਸ਼ਾਇਦ” ਚੈੱਕਰ ਠਰ੍ਹਮੇ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂਕਿ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਝੂਠ ਨਾ ਲੱਗੇ।

“ਕੌਣ?

ਨਹਿਰੂ??

ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ???

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ????”

ਇੱਕੋ ਬੋਲ, ਕਈ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ। ਸਭ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸਵਾਰੀਆਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਸੀਟਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਤੇ ਢੋਆਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣ ਰਹੀਆਂ। ਉਹ ਸਭ ਇੱਕੋ ਬੋਲ ਬੋਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਂਗ।

ਬੱਸ ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਨੇ ਇੰਝ ਬ੍ਰੇਕਾਂ ਲਾਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਆਉਣੋਂ ਬਚਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

“ਹੈਂ! ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਤੁਰ ਗਏ?” ਉਸ ਨੇ ਬੱਸ ਰੋਕ ਲਈ। ਨਾ ਧੁੱਪ ਦੇਖੀ ਨਾ ਛਾਂ, ਉੱਥੇ ਦਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਚੈਕਰ ਨੇ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ।

ਸਭ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਖ਼ਬਰ ਸੱਚੀ ਸੀ।

ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸਭ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਸਨ। ਬਾਹਰ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਧੁੱਪ ਸੀ। 27 ਮਈ ਦੀ ਧੁੱਪ ਪਰ ਕੋਈ ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਬੱਸ ਤੋਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੱਸ ਦੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਣ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗਿਲਾ-ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਮੁੱਕ ਗਈ ਸੀ। ਧੁੱਪ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਪਦਾ। ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇੱਕੋ ਵਾਕ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਝੂਠ ਸੀ ਪਰ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਝੂਠ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ?

“ਜਿਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ!” ਕਹਿ ਕੇ ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਬੱਸ ਤੋਰ ਲਈ; ਜਿਵੇਂ ਰੋਕੀ ਸੀ, ਉਵੇਂ ਹੀ।

“ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਅਕਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੀ, ਬਈ!”

“ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਬੜੇ ਤਕੜੇ ਸੀ।”

“ਖ਼ੁਦੀ ਦਾ ਕਦਰਦਾਨ ਸੀ।”

ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਹਰ ਸਵਾਰੀ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਫ਼ਿਕਰਾ ਬੋਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਮਾਪ-ਤੋਲ ਕੇ। ਹਰ ਕੋਈ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਸੀ ਤੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਚ।

ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਅੱਡੇ ਉੱਤੇ ਬੱਸ ਰੁਕੀ ਪਰ ਨਾ ਕੋਈ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਉੱਤਰਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਨਾਨ-ਸਟਾਪ ਡੀਲੱਕਸ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਰਸਤੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਦੀ-ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਉੱਥੇ ਦੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਸਾਡੀ ਬੱਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਨੇ ਰੋਕ ਲਿਆ।

ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਹਬਾਦ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮਾਤਮੀ ਜਲੂਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਬੱਸ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਲੇਟ ਸੀ। ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਵਧੇਰੇ ਲੇਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਹਾਰਨ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਭੀੜ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੱਸ ਰੋਕ ਲਈ।

“ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਮਰ ਗਏ ਨੇ, ਤੂੰ ਹਾਰਨ ਵਜਾਉਂਦੈ?” ਸਾਰੀ ਭੀੜ ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਦੇ ਗਲ਼ ਪੈ ਗਈ।

ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਹਾਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਕੋਈ ਸੁਣਦਾ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ।

“ਉਤਾਰੋ ਇਹਨੂੰ ਥੱਲੇ”, ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ।

“ਅਜਿਹੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹਾਰਨ ਦਾ ਕੀ ਕੰਮ?”

ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਇਕ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਸੀ। ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਥੰਮ੍ਹ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਹ ਥੰਮ੍ਹ ਢਹਿ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਿਮ, ਸਿੱਖ, ਈਸਾਈ, ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਭੀੜ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਬੱਸ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਕਿਉਂ ਕਾਹਲੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ?
- (ਅ) ਸਭ ਸਵਾਰੀਆਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਹੈਰਾਨੀ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ?
- (ੲ) ਚੈਕਰ ਨੇ ਖ਼ਬਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਕੇ ਕੀ ਦੱਸਿਆ?
- (ਸ) ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਇਆ?
- (ਹ) ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਦੇ ਹਾਰਨ ਵਜਾਉਣ 'ਤੇ ਭੀੜ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਆ ਗਈ ਸੀ?

2. ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) “ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਚੱਲ ਵਸੇ।”
- (ਅ) ਉਹ ਸਭ, ਬੋਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।
- (ੲ) ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ।
- (ਸ) ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੁੱਕ ਗਈ ਸੀ।
- (ਹ) ਉਸ ਨੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਪਰੇਸ਼ਾਨ, ਕੰਡਕਟਰ, ਡ੍ਰਾਈਵਰ, ਸੁਰਗਵਾਸ, ਸਿਆਸਤਦਾਨ, ਕਦਰਦਾਨ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਸਤਿਕਾਰ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਕ ਸ਼ਬਦ ਆਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲੱਭਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਾਕੀ ਖਿਡਾਰਨ : ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਾਕੀ ਖਿਡਾਰਨ ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਬਲੈਰੀ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਗੋਰੀ-ਚਿੱਟੀ, ਦਰਮਿਆਨੇ ਕੱਦ ਦੀ ਹਸਮੁਖ ਸੂਰਤ ਆਪਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਲਾ ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਂ ਕਮਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਲਗਪਗ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਗੋਲ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਖੇਡ ਦੀਆਂ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਧੁੰਮਾਂ ਪਈਆਂ। ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਜਨਮ 14 ਜੁਲਾਈ, 1951 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸ. ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ। ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੌਵੀਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਾਕੀ-ਕੋਚ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਬੋਧੀ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਈ, ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਪਿਛਾਹ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ।

ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹਾਕੀ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਹਾਕੀ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਜਿੰਨੇ ਖਿਡਾਰੀ ਜਲੰਧਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ। ਉੱਥੇ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਹਾਕੀ ਖੇਡਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਅਜਿੰਦਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹਾਕੀ ਖੇਡਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਖੇਡਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਜਿੰਦਰ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਜਲੰਧਰ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਹਾਕੀ ਦਾ ਅਰੰਭ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਸਮੇਂ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਗੋਲਾ ਸੁੱਟਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਾਹਰ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਿੱਗਰ ਸਰੀਰ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਸੀ। ਅਜਿੰਦਰ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ

ਉਸ ਨੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖੇਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਮੈਚ ਖੇਡਿਆ। 1967 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੇਵਲ 16 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ ਉਦੋਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਖੇਡਣ ਲਈ ਚੁਣੀ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ 1967 ਈਸਵੀ ਤੋਂ 1970 ਈਸਵੀ ਤੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਹਾਕੀ ਖੇਡੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ 'ਤੇ ਵੀ ਛਾਈ ਰਹੀ। ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ, ਨਹਿਰੂ ਗਾਰਡਨ, ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਕੋਚ ਬਣੀ ਤੇ ਉੱਥੇ ਕਈ ਹਾਕੀ-ਖਿਡਾਰਨਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਬੀਰ ਕੌਰ (ਅਰਜੁਨ ਐਵਾਰਡ ਵਿਜੇਤਾ) ਦਾ ਨਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ।

ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦਾ ਖੇਡ-ਮੇਲਾ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਫ਼ੈਦ ਰੰਗ ਦੀ ਖੇਡ-ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਾਲ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਆਈ ਉਦੋਂ ਇੱਕ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਚੁਣੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਫੁੱਲ ਬੈਕ ਤੇ ਸੈਂਟਰ ਹਾਫ਼ ਦੋਹਰਾਂ ਪੁਜੀਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਵਧੀਆ ਖੇਡ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਅਜਿੰਦਰ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਰਦਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਕੀ ਖੇਡਦੀ। ਉਸ ਨੇ 3 ਸਾਲ ਨਹਿਰੂ ਗਾਰਡਨ ਸਕੂਲ ਲਈ, 3 ਸਾਲ ਲਾਇਲਪੁਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਜਲੰਧਰ ਲਈ ਅਤੇ 3 ਸਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਲਈ ਹਾਕੀ ਖੇਡੀ। 1967 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਦੀ ਕਪਤਾਨ ਬਣੀ। ਉਸ ਦੀ ਕਪਤਾਨੀ ਹੇਠ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਟੀਮ ਨੇ ਅੰਤਰ-ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹਾਕੀ ਚੈਂਪੀਅਨਸ਼ਿਪ ਜਿੱਤ ਲਈ। 1968 ਈਸਵੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮਹਿਲਾ ਏਸ਼ੀਆਈ ਹਾਕੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਸਮੇਂ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਖੇਡੀ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਰਹੀ। ਉਹ ਟੋਕੀਓ, ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ, ਫ੍ਰਾਂਸ, ਸਕਾਟਲੈਂਡ, ਸਪੇਨ ਗਈ ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਅਜਿੰਦਰ ਲਈ ਉਹ ਪਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ 1976 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਮਦਰਾਸ ਵਿਖੇ 'ਬੇਗਮ ਰਸੂਲ ਟ੍ਰਾਫੀ' ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਖੇਡਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਸਦਕਾ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ 1967 ਈ. ਤੋਂ 1978 ਈ. ਤੱਕ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ।

ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਹਾਕੀ ਖੇਡਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਜਿਸ ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਾਪੇ ਖੇਡਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹੋਣ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਖਿਡਾਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਖ਼ੁਰਾਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਘਰ ਦੀ ਦਾਲ-ਰੋਟੀ ਹੀ ਖਾਂਦੀ ਸੀ। ਹਾਕੀ ਖੇਡਦਿਆਂ ਅਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਕਦੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਕੀ ਟੁੱਟ ਜਾਣੀ ਤਾਂ ਨਵੀਂ ਮਸਾਂ ਮਿਲਣੀ। ਕਦੇ ਗੇਂਦ ਗੁਆਚ ਜਾਣੀ ਤੇ ਨਵੀਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਛੇਤੀ ਨਾ ਹੋਣਾ। ਕਦੇ ਵਰਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਨਾ ਹੋਣੀ। ਕਦੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਨ ਖੇਡਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਘੱਟ ਮਿਲਣਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਖੇਡਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਬੋਲ-ਕਬੋਲ ਵੀ ਸੁਣਨੇ ਪੈਂਦੇ।

ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1974 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ 'ਅਰਜੁਨ ਐਵਾਰਡ' ਨਾਲ਼ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ। 1979 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਵਾਰਡ' ਦਿੱਤਾ। 1994 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ 'ਪੰਜਾਬ ਸਪੋਰਟਸ ਵਿਭਾਗ' ਨੇ 'ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਹਿਲਾ ਆਗੂ' ਅਤੇ 'ਸਰਬ-ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ' ਖਿਡਾਰਨ ਵਜੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ।

ਅਜਿੰਦਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਆਪਣੇ ਕੋਚ, ਸ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬੋਧੀ ਦੇ ਸਿਰ ਬੰਨ੍ਹਦੀ ਹੈ।

ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਖੇਡਣ ਦੇ ਨਾਲ਼-ਨਾਲ਼ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੱਲ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਸਰੀਰਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਐੱਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਪੀ-ਐੱਚ.ਡੀ. ਵੀ ਕੀਤੀ।

ਉਸ ਨੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਡ ਸੰਸਥਾ ਤੋਂ ਕੋਚਿੰਗ ਦਾ ਡਿਪਲੋਮਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਡਲ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ, ਸੈਕਟਰ-35, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਕੋਚ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਨਿਭਾਈ ਹੈ।

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪੇ ਇਸ਼ਟ, ਹਾਕੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਰੋਣਕ ਭਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਮਿਲਨ-ਗਿਲਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖਿਲਾਰਦੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ? ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ?
- (ਅ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਕਿਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਸੀ?
- (ੲ) ਹਾਕੀ ਖੇਡਣ ਲਈ ਉਹ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਗਈ?
- (ਸ) ਹਾਕੀ ਖੇਡਣ ਸਮੇਂ ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ?
- (ਹ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪਲ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?
- (ਕ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਐਵਾਰਡ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਲਾ ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਇਆ ਹੈ।
- (ਅ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਹਾਕੀ ਕੋਚ ਸਨ।
- (ੲ) ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।
- (ਸ) ਅਜਿੰਦਰ ਹਾਕੀ ਖੇਡਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੁੱਟਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਾਹਰ ਹੈ।
- (ਹ) ਉਹ ਫੁੱਲ ਬੈਕ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪੁਜੀਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਵਧੀਆ ਖੇਡ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।
- (ਕ) ਅਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਔਰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਾਲੀ ਹਾਕੀ ਖੇਡਦੀ ਹੈ।
- (ਖ) ਉਸ ਨੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਡ ਸੰਸਥਾ ਤੋਂ ਦਾ ਡਿਪਲੋਮਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ।
- (ਗ) ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਕੋਚ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਨਿਭਾਈ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਹਸਮੁਖ, ਸੰਪਰਕ, ਗੋਲ, ਮਦਦਗਾਰ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ

4. ਅੰਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਪ੍ਰਸਿੱਧ	:	ਮਸ਼ਹੂਰ
ਨਿੱਗਰ	:	ਮਜ਼ਬੂਤ
ਵਿਲੱਖਣਤਾ	:	ਵੱਖਰਾਪਣ
ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ	:	ਦਿਖਾਵਾ
ਸ਼ਿਰਕਤ	:	ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ, ਭਾਗ ਲੈਣਾ
ਉਤਸ਼ਾਹ	:	ਹੌਸਲਾ
ਸਰਬ-ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ	:	ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ, ਉੱਤਮ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭੋ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਕੀ ਦਾ ਮੈਚ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲ

ਉਹ ਪਿੰਡ ਪਰੀ-ਲੋਕ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਦਰਿਆ ਚਨਾਬ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵੱਸੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਸੋਧਰਾ ਦੇ ਸੌ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸਨ। ਸੌ ਦਰਾਂ ਅਰਥਾਤ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਸੋਧਰਾ ਸੀ। ਸੋਧਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੌਂ-ਲੱਖਾਂ ਬਾਗ਼ ਵੀ ਸੀ। ਚਨਾਬ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਸ ਬਾਗ਼ ਨੂੰ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਸੋਧਰਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਪਿੰਡ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸੋਧਰਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ।

ਨਿੱਕਾ ਘਨੱਈਆ ਵੀ ਸੋਧਰਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸੋਧਰਾ ਦੇ ਬਾਕੀ ਬਾਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਵੀ ਵੇਖੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚੇ। ਉਸ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, “ਮਾਂ! ਜਦ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜੂੰਗਾ, ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰੂੰਗਾ।”

ਮਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਈ, “ਤੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਚਲਿਆ ਜਾਵੀਂ, ਪਰ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰੀਂ।”

“ਵੱਡਾ ਕੰਮ!.... ਕਿਹੜਾ ਵੱਡਾ ਕੰਮ....?” ਘਨੱਈਏ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ।

ਮਾਂ ਹੱਸੀ, “ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਂਵੇਗਾ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਮਝ ਲੱਗ ਜਾਊ।”

ਘਨੱਈਏ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਦੁਹਰਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਖੇਡਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਹਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ ਪਰ ਮਾਂ ਦੀ ਆਖੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਉਹਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰਹੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਨਦੀਆਂ-ਨਾਲੇ ਵੀ ਆਏ ਤੇ ਜੰਗਲ-ਬੀਆਬਾਨ ਵੀ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰ ਵੀ ਆਏ ਤੇ ਘੁੱਗ ਵਸਤੇ ਪਿੰਡ ਵੀ।

ਘਨੱਈਆ ਤੁਰੀ ਗਿਆ, ਤੁਰੀ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਆਖਿਆ, “ਮੈਂ ਵੀ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਵਾਟ ਆਪਾਂ ਇਕੱਠੇ ਤੁਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।”

“ਹਾਂ, ਠੀਕ ਐ।”

ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਤੁਰੇ ਗਏ ਤੇ ਫਿਰ ਗੱਲੀਂ ਰੁੱਝ ਗਏ। ਉਸ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣੈ?”

“ਪਤਾ ਨਹੀਂ।”

ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਹੱਸਿਆ, “ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਹੀਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣੈ ਤੇ ਉਹ ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਰਿਆ ਜਾਵੇ।”

“ਮੈਨੂੰ ਬੱਸ ਏਨਾ ਕੁ ਪਤਾ ਏ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਏਂ।” ਘਨੱਈਏ ਨੇ ਪੂਰੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕੰਮ ਕਿਹੜਾ ਏ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲੂ।”

ਘਨੱਈਏ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਤੇ ਨਿਰਫਲਤਾ ਨੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ। ਉਸ ਆਖਿਆ, “ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ।

“ਤੇਰੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲ?”

“ਹਾਂ।”

“ਕਿੱਥੇ?”

“ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ!” ਉਹ ਆਦਮੀ ਘਨੱਈਏ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਰਾਹ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਪੈਂਡਾ ਇਕੱਠੇ ਤੁਰੇ, ਓਨ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਨੇ ਘਨੱਈਏ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਬਾਰੇ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਘਨੱਈਏ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਸੱਚੇ-ਸੁਚੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਥਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਘਨੱਈਆ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਸ ਗੁਣ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ ਦੀ ਸਮਝ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਘਨੱਈਆ ਤੋਂ ‘ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ’ ਹੋਣ ਦਾ ਆਦਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸੰਭਾਲੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੋਂ ਔਖੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਖਾਹ ਖਾਂਦੇ ਸਨ।

ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਚਾਰ ਸੌ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਾਇਆ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘਮਸਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਛਿੜ ਪਈ। ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਨੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ।

ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਲਈ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਖ਼ਾਤਰ ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਨੇ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਲਏ। ਉਹਨੇ ਮੌਢੇ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਮਸ਼ਕ ਲਟਕਾ ਲਈ ਤੇ ਚਿੱਟਾ ਝੰਡਾ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜ ਲਿਆ।

ਕਈ ਵਾਰ ਥੱਕੇ-ਹਾਰੇ ਅਤੇ ਤੇਹ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਸਿਪਾਹੀ ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਾਣੀ ਮੰਗਦੇ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ। ਉਹ ਤਾਜ਼ਾ-ਦਮ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦ ਪੈਂਦੇ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਲੜਾਈ ਮਘਦੀ ਗਈ।

ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਦੂਰ ਤੱਕ ਲਾਸ਼ਾਂ ਖਿੱਲਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਅਤੇ ਜੰਗੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕੰਨ ਬੋਲੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਨੇ ਖ਼ੁਦ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਾਣੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਮਸ਼ਕ ਚੁੱਕੀ, ਉਹ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭ-ਲੱਭ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਅਚਾਨਕ ਉਹਨੇ ਮੱਧਮ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ, “ਪਾਣੀ!.....ਹਾਏ!....ਪਾਣੀ!”

ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਖਲੋ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਜਿਸ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਮੁਰਦਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਸਿਪਾਹੀ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਸਾਹ ਬਾਕੀ ਸਨ। ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਫੱਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਹੂ ਵਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਨੇ ਪਹਿਲੋਂ ਉਹਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਕੋਲ ਬਹਿ ਕੇ ਉਹਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੇ। ਆਪਣਾ ਕਮਰਬੰਦ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਪਾੜਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਉੱਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ।

“ਅੱਲਾ ਖ਼ੈਰ ਕਰੇ!” ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਕੁਝ ਅਰਾਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ।

ਮਸ਼ਕ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਉੱਥੋਂ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਲਈ ਅਗਾਂਹ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਸਨ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਉੱਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿੰਮ੍ਹੀ-ਨਿੰਮ੍ਹੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਖੇਡਦੀ ਰਹੀ।

ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਜਵਾਬ ਲਈ ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ।

ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੈਂ ਜਿਸ-ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸਭ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਸਨ। ਤੁਸਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਵਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ ਅਕਸ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੱਕ ਅੰਦਰ ਜਿਹੜੇ ਗੁਣ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮੇਂ ਲਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਨੂੰ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਮਲੂਮ-ਪੱਟੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਜਥਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਪੂਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿਆਸਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਲਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਬੇਗਾਨਾ ਸੀ। ਜਿਉਂਣ ਦੇ ਜਿਸ ਮੰਤਵ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਘਰੋਂ ਤੁਰਿਆ ਸੀ, ਉਹ ‘ਵੱਡਾ ਕੰਮ’ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਲੱਭ ਪਿਆ ਸੀ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਿਹੋ-ਜਿਹਾ ਸੀ?
- (ਅ) ਭਾਈ ਘਨੱਈਏ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ?
- (ੲ) ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ?
- (ਸ) ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਵਨਾ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲੀ?

- (ਹ) ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕੋਲ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਿਉਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ?
- (ਕ) ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ?
- (ਖ) ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਨਿੱਕਾ ਘਨੱਈਆ ਵੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।
- (ਅ) ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕਾ।
- (ੲ) ਮੁਸਾਫਰ ਨੇ ਘਨੱਈਆ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਰੇ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।
- (ਸ) ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਨੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ।
- (ਹ) ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਚੁੱਕੀ ਉਹ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭ-ਲੱਭ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਲੱਗ ਗਿਆ।
- (ਕ) ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਵਾਟ, ਰਾਹੀ, ਸ਼ਹੀਦੀ, ਲੋੜਵੰਦ, ਮੁਸਾਫਰ

4. ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਨਿਰਛਲ	:	ਛਲ-ਰਹਿਤ, ਸਿੱਧਾ-ਸਾਦਾ, ਸ਼ਰੀਫ
ਪਵਿੱਤਰ	:	ਸ਼ੁੱਧ, ਸ਼ੁੱਚਾ, ਨਿਰਮਲ
ਉੱਤਮ	:	ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ
ਮਹਿਮਾ	:	ਵਡਿਆਈ, ਉਸਤਤ
ਬੇਗਾਨਾ	:	ਓਪਰਾ, ਗ਼ੈਰ, ਪਰਾਇਆ
ਨਿਮਰਤਾ	:	ਹਲੀਮੀ
ਅਕਸ	:	ਪਰਛਾਂਵਾਂ

5. ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਹੱਲਾ ਬੋਲਣਾ	:	ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ
ਖਾਰ ਖਾਣਾ	:	ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ, ਸਾੜਾ ਕਰਨਾ
ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ	:	ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ
ਜਸ ਫੈਲਣਾ	:	ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ
ਘਮਸਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਛਿੜਨਾ	:	ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੜਾਈ ਹੋਣਾ

■ ਵਿਆਕਰਨ :

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚਨ ਬਦਲੋ:

ਦਰਿਆ, ਪਿੰਡ, ਮਾਂ, ਬਾਲਾਂ, ਥਾਂਵਾਂ, ਬਚਨ, ਮਨੁੱਖ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ, ਮਸ਼ਕ, ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ, ਪੱਟੀ, ਝੰਡਾ, ਹਥਿਆਰਾਂ, ਸ਼ਿਕਾਇਤ, ਜਥਾ

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਭਾਰਤੀ ਰੈੱਡਕ੍ਰਾਸ ਸੰਸਥਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।

ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਮੁਢਲੀ ਸਹਾਇਤਾ-ਬਾਕਸ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਭਾਰਤ ਰਤਨ : ਡਾ. ਬੀਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਦਕਰ

ਡਾ. ਬੀਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਦਕਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਲੰਮੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 14 ਅਪਰੈਲ, 1891 ਈ. ਨੂੰ ਬੜੋਦ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਛਾਉਣੀ ਮਹੂ (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਭੀਮਾ ਬਾਈ ਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਮ ਜੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਾਡਲੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਂ ਭੀਮ ਰਾਓ ਰੱਖਿਆ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਦੇ ਪਿਤਾ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸਨ।

ਭੀਮ ਰਾਓ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ ਜਦ ਪਿਤਾ ਰਾਮ ਜੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅੰਬਾਵਡੇ ਸੀ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਕਸਬਾ ਸਤਾਰਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਸਤਾਰਾ ਦੇ ਕੈਂਪ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਾਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ, ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਅਨੰਦ ਰਾਓ ਦੇ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨ ਬਿਠਾ ਦਿੰਦੀ ਪਰ ਮੌਕਾ ਦੇਖ ਕੇ ਭੀਮ ਰਾਓ ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿਣ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਭੀਮਾ ਬਾਈ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਈ।

ਭੀਮ ਰਾਓ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲੱਗਦਾ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਘਰ ਬਸਤਾ ਰੱਖਦੇ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਨੰਦ ਰਾਓ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭੀਮ! ਮਾਂ ਪੜ੍ਹਾ-ਲਿਖਾ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਵੱਡਾ ਅਫ਼ਸਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।” ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੀ ਗੱਲ ਭੀਮ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੀਂਹ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹਨੇਰੀ, ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਤੁਰਨ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਅਨੰਦ ਰਾਓ ਕੋਲ ਛਤਰੀ ਸੀ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਸਤਾ ਅਨੰਦ ਰਾਓ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਆਪ ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜਦੇ ਹੋਏ ਸਕੂਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਲਗਨ ਦੇਖ ਕੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਏ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਹਸਮੁਖ ਤੇ ਮਿੱਠ-ਬੋਲੜੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਅੰਬਾਵਡੇ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਲਿਖਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭੀਮ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਬੋਲਣਾ ਔਖਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਤੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ਼ ‘ਅੰਬੇਦਕਰ’ ਲਿਖਿਆ ਕਰ।” ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਅੰਬੇਦਕਰ’ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਾਰਾ ਦੇ ਕੈਂਪ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਰਾਮ ਜੀ, ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਬੰਬਈ (ਮੁੰਬਈ) ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਅਲਫਿੰਸਟੋਨ ਰਾਹੀਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ਼ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਰਮਾ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਮਰਾ ਧੂੰਏਂ ਨਾਲ਼ ਭਰ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਭੀਮ ਰਾਓ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਮੱਧਮ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਾਤੀ ਭੇਦ-ਭਾਲ ਕਾਰਨ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਦੇ ਬਾਲ-ਮਨ ਉੱਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਠਾਣ ਲਈ। ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾ ਝੱਲਦੇ ਹੋਏ ਭੀਮ ਰਾਓ 1907 ਈ. ਵਿੱਚ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰ ਗਏ।

ਭੀਮ ਰਾਓ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇੱਕ ਸਾਦਾ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਾਮਾ ਬਾਈ ਸੁਘੜ-ਸਿਆਣੀ ਸੀ ਔਰਤ। ਹਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਘੜੀ ਵਿੱਚ ਰਾਮਾ ਬਾਈ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਜਸਵੰਤ ਰਾਓ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਭੀਮ ਰਾਓ ਅਲਫਿੰਸਟੋਨ ਕਾਲਜ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਕਲੂਸਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆ ਗਏ। ਉਹ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤ ਬੜੋਦਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕੋਲ਼ ਲੈ ਗਏ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸੀਆ ਜੀ ਗਾਇਕਵਾੜ ਨੇ ਭੀਮ ਰਾਓ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੇ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਉੱਤਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਏ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਬੜੋਦਾ ਰਿਆਸਤ ਵੱਲੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਇਸ ਆਰਥਿਕ ਮਦਦ ਨਾਲ਼ 1912 ਈ. ਵਿੱਚ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਬੀ.ਏ ਪਾਸ ਕਰ ਲਈ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਉਚੇਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਬੜੋਦਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕੁਝ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਭੇਜ ਰਹੇ ਸਨ। ਭੀਮ ਰਾਓ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਲਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਚੇਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਐੱਮ.ਏ. ਤੇ ਪੀ-ਐੱਚ.ਡੀ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ। ਇੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਇਆ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੱਪ ਚਾਹ ਤੇ ਡਬਲਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਲੰਡਨ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੇ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਮੁੱਕ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਦੇਸ ਪਰਤ ਆਏ।

ਭਾਰਤ ਆ ਕੇ ਭੀਮ ਰਾਓ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੜੋਦਾ ਦੇ ਮਿਲਟਰੀ-ਸਕੱਤਰ ਲੱਗ ਗਏ। ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਜਾਤੀ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਮੁੰਬਈ ਆ ਕੇ ਉਹ ਸਿਡਨਹਮ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਲੱਗ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਾਲਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਲੰਡਨ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਉਚੇਰੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ਼-ਨਾਲ਼ ਵਕਾਲਤ ਪਾਸ ਕਰ ਲਈ। ਫਿਰ ਮੁੰਬਈ ਆ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਚੰਗੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਲਾਅ ਕਾਲਜ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਗਏ।

ਡਾ. ਭੀਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਦਕਰ ਨੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲੋਂ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਤਿ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਸਹਿਣ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਦੀਪ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'ਪੀਪਲਜ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਸੁਸਾਇਟੀ' ਬਣਾਈ। ਇਸ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਗਰੀਬ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਤੇ ਹੋਸਟਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ। ਸਮਾਜ-ਭਲਾਈ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'ਮੁਕ ਨਾਇਕ' ਤੇ ਬਹਿਸ਼ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਰਤ' ਹਫ਼ਤਾਵਾਰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕੱਢੇ। ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਪਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲੀਆਂ। ਗਰੀਬ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹਿਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ 1927 ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਗਏ।

ਭਾਰਤ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਨੂੰਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਦ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਦਲਿਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਭਰਪੂਰ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਿਖਿਆ ਜੋ 26 ਜਨਵਰੀ, 1950 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ। ਜੀਵਨ ਤੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬੁੱਧ-ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਦੇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਡਾ. ਭੀਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਦਕਰ ਦੇ ਸੌ ਸਾਲਾ ਜਨਮ ਦਿਵਸ ਉੱਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਭਾਰਤ ਰਤਨ' ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਹ ਮਹਾਨ ਸਮਾਜ-ਸੁਧਾਰਕ, ਕਨੂੰਨਦਾਨ ਤੇ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ਰ 6 ਦਸੰਬਰ, 1956 ਨੂੰ ਸਮਦਲ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹਿਤ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਕਰਦਿਆਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਡਾ. ਭੀਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਦਕਰ ਦਾ ਜਨਮ ਕਿਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਤੇ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ?
- (ਅ) ਭੀਮ ਰਾਓ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ?
- (ੲ) ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਕਿੱਥੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ?
- (ਸ) ਅਧਿਆਪਕ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ?
- (ਹ) ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ?
- (ਕ) ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਭੀਮ ਰਾਓ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਹੋ-ਜਿਹਾ ਸੀ?
- (ਖ) ਡਾ. ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੇ ਪੀਪਲਜ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਕਿਉਂ ਬਣਾਈ ਸੀ?
- (ਗ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਿਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਦੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ ਸੀ?

2. ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਭੀਮ ਰਾਓ ਦਾ ਪਿੰਡ ਸੀ।
- (ਅ) ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਭੀਮ ਰਾਓ ਦਾ ਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

- (ੲ) ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆ ਗਏ।
- (ਸ) ਬੜੌਦਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਭੀਮ ਰਾਓ ਨੂੰ ਉਚੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਭੇਜਿਆ।
- (ਹ) ਭਾਰਤ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਸੰਘਰਸ਼, ਸਮਾਗਮ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ, ਨਫਰਤ, ਸੁਘੜ-ਸਿਆਣੀ, ਛੂਤ-ਛਾਤ, ਲੋਅ

ਵਿਆਕਰਨ

ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਵਸਤੂਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਚੁਣੋ।

ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ

(ਸਟੇਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਬਣਿਆ ਇੱਕ ਫੁੱਲ ਪਿਆ ਹੈ।

ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਓਂ ਇੱਕ ਤਿਤਲੀ ਨੱਚਦੀ ਹੋਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ)

ਤਿਤਲੀ : ਮੈਂ ਤਿਤਲੀ ਸੁੰਦਰ ਬਾਗ ਦੀ, ਮੇਰੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਕਈ ਰੰਗ
ਜਿਉਂ ਚੁੰਨੀਆਂ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ, ਕੋਈ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਦੇਵੇ ਟੰਗ
ਇਹ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ, ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਨੇ ਮੰਗ
ਮੈਂ ਫੁੱਲਾਂ ਗਿਰਦੇ ਘੁੰਮਦੀ, ਨਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਮਸਤ-ਮਲੰਗ
ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਦਾ, ਮੈਂ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਾਂ ਨਿਸੰਗ
ਰਹੇ ਖਿੜਿਆ ਫੁੱਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਇਹੋ ਉਮੰਗ
(ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਇੱਕ ਭੌਰਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ)

ਭੌਰਾ : ਮੈਂ ਭੌਰਾ ਸੁੰਦਰ ਬਾਗ ਦਾ, ਮੇਰਾ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ਼ ਪਿਆਰ
ਮੇਰੇ ਸਾਹਾਂ ਅੰਦਰ ਮਹਿਕਦੀ, ਇਹਨਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਜਿਹੀ ਬਹਾਰ
ਮੈਂ ਪੀ-ਪੀ ਰਸ ਜਿਊਂਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹੇ ਖੁਮਾਰ
ਇਹਨਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਜਾਪਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਸਭ ਸੰਸਾਰ
ਨਿੱਤ ਰਾਗ ਸੁਣਾਵਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਛੇੜ ਕੇ ਦਿਲ ਦੀ ਤਾਰ
ਮੈਂ ਨੌਕਰ ਬਿਨ ਤਨਖ਼ਾਹ ਦੇ, ਇਹਨਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ।

ਤਿਤਲੀ : ਜਾ ਬੈਠ ਪਰ੍ਹਾਂ ਬੜਬੋਲਿਆ, ਨਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾ।
ਮੈਂ ਖੰਭ ਹਿਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ, ਹਰ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਦਿਆਂ ਹਵਾ।

ਜਿਉਂ ਪੱਖਾ ਝੱਲ ਕੇ ਸੁੰਦਰੀ, ਦਏ ਆਪਣਾ ਕੰਤ ਸੰਵਾ
 ਤੂੰ ਉਲਟਾ ਕਰਕੇ ਭੁੰ-ਭੁੰ, ਰਿਹਾ ਸੁੱਤਿਆ ਤਾਈਂ ਜਗਾ।

ਭੌਰਾ : ਜਾ ਨੀ ਵੱਡੀਆਂ ਅਕਲਾਂ ਵਾਲੀਏ, ਤੇਰਾ ਨਾਲ਼ ਅਕਲ ਦੇ ਵੈਰ
 ਜੋ ਸੁੱਤੇ ਰਹੇ ਸੋ ਮਰ ਗਏ, ਨਹੀਂ ਪੈਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੈਰ।
 ਜੋ ਜਾਗਣ ਮਾਰਨ ਮੰਜ਼ਲਾਂ, ਨੀ! ਉਹ ਅਗਾਂਹ ਵਧਾ ਕੇ ਪੈਰ
 ਤੂੰ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਏ' ਫੁੱਲ ਦੀ, ਤੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੋਈ ਗੈਰ।

ਤਿਤਲੀ : ਮੈਂ ਫੁੱਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੀ, ਜਿਉਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ਬੋ।

ਭੌਰਾ : ਕੁੱਲ ਰੰਗ ਰਚਾ ਕੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ, ਮੈਂ ਆਪ ਗਿਆ ਰੰਗ ਹੋ।

ਫੁੱਲ : ਕਿਉਂ ਲੜਦੇ ਹੋ ਮੇਰੇ ਆਸ਼ਕੋ, ਮੈਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ਼ ਪਿਆਰ।
 ਨਹੀਂ ਉੱਚਾ-ਨੀਵਾਂ ਕੋਈ ਵੀ, ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ ਸਭ ਇਕਸਾਰ।
 ਮੈਂ ਭਰ-ਭਰ ਵੰਡਾਂ ਝੋਲੀਆਂ, ਮੇਰਾ ਭਰਿਆ ਰਹੇ ਭੰਡਾਰ।
 ਤੁਸੀਂ ਦਿਓ ਅਸੀਸਾਂ ਸੋਹਣਿਓ, ਮੇਰੀ ਮਹਿਕੀ ਰਹੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ।
 ਇਹ ਖੁਸ਼ਬੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ, ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨੇ ਰੰਗ।
 ਰਹੋ ਵੱਸਦੇ-ਰਸਦੇ ਖੇਡਦੇ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਇਹੋ ਉਮੰਗ।
 ਨਾ ਖੰਭੜੀ ਟੁੱਟੇ ਕਿਸੇ ਦੀ, ਨਾ ਵੀਣੀਓਂ ਟੁੱਟੇ ਵੰਗ।
 ਰਲ਼ ਵਚਨ ਦਿਓ ਮੈਨੂੰ ਸੁੱਚੜਾ, ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਕਰਾਂਗੇ ਜੰਗ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :

- (ੳ) ਤਿਤਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਕਿਸ ਤੋਂ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਕੀ ਉਮੰਗ ਹੈ?
- (ਅ) ਭੌਰਾ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ?
- (ੲ) ਜੋ ਜਾਗਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
- (ਸ) ਫੁੱਲ ਤਿਤਲੀ ਤੇ ਭੌਰੇ ਨੂੰ ਕੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਸੁੰਦਰ, ਸੰਸਾਰ, ਮਿੱਤਰ, ਭੰਡਾਰ, ਵਚਨ

3. ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ :

ਮਸਤ-ਮਲੰਗ : ਮਨਮੌਜੀ, ਬੇਪਰਵਾਹ

ਨਿਸੰਗ : ਬੇਝਿਜਕ, ਨਿਡਰ

ਹਮੇਸ਼	:	ਹਮੇਸ਼ਾਂ, ਸਦਾ
ਉਮੰਗ	:	ਇੱਛਾ, ਤਾਂਘ
ਖੁਮਾਰ	:	ਮਸਤੀ, ਨਸ਼ਾ
ਗੁਲਜ਼ਾਰ	:	ਬਾਗ਼, ਫੁਲਵਾੜੀ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਿਆਰੀ
ਦੁਸ਼ਮਣ	:	ਵੈਰੀ, ਵਿਰੋਧੀ
ਕੰਤ	:	ਘਰਵਾਲਾ, ਪਤੀ, ਖਾਵੰਦ

4. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਲੈਅ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਉਦਾਹਰਨ- ਵੰਗ-ਜੰਗ

ਵਿਆਕਰਨ :

ਮੈਂ ਤਿਤਲੀ ਸੁੰਦਰ ਬਾਗ਼ ਦੀ, ਮੇਰੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਕਈ ਰੰਗ
ਜਿਉਂ ਚੁੰਨੀਆਂ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ, ਕੋਈ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਦੇਵੇ ਟੰਗ
ਇਹ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ, ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਨੇ ਮੰਗ
ਮੈਂ ਫੁੱਲਾਂ ਗਿਰਦੇ ਘੁੰਮਦੀ, ਨਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਮਸਤ-ਮਲੰਗ
ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਦਾ, ਮੈਂ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਾਂ ਨਿਸੰਗ
ਰਹੇ ਖਿੜਿਆ ਫੁੱਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਇਹੋ ਉਮੰਗ

ਉੱਪਰ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਅਧਿਆਪਕ ਇਸ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਜਾਂ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ ਜਾਂ ਖੇਡ-ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਮੰਚਨ ਕਰੇ।
